

KODAK Color Control Patches
© The Tiltan Company, 2000
Kodak LICENSED PRODUCT
Black
3/Color
White
Magenta
Red
Yellow
Green
Cyan
Blue

*Grammatica
of
Nederduitsche Spraakkunst
uitgegeven door de
Maatschappij :
tot niet van't algemeen.

Tweede druk .*

GRAMMATICA.

OF

NEDERDUITSCHÉ SPRAAKKUNST,

和 蘭 文 典

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

文 社 合 著

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

闡 勸 消 受

TWEEDE DRUK.

第 二 版

GRAMMATICA.

OF

NEDERDUITSCHÉ SPRAAKKUNST,

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TWEEDE DRUK.

Te LËTDEN, DEVENTER en GRONINGEN, bij

D. DU MORTIER EN ZOON,

J. H. DE LANGE EN

J. OOMKENS.

MDCCLXXII.

V O O R B E R I G T .

„De maatschappij: tot nut van 't algemeen, onder hare overige merkzaamheden, als eene der voornaamste tellende de zorg voor eene juiste en regelmatige kennis onzer zoo schoone moedertaal, gaf, te dien einde, eerst eene *Rudimenta* en vervolgens eene *Syntaxis* uit; ten einde nu alles, wat tot het schoolonderwijs, in dit opzigt, geordert wordt, volledig te maken, weegt zij hierbij eene *Grammatica* of *Nederduitche Spraakkunst*.”

„Hartelijk hoopt de Maatschappij, door het een en ander, het voorgestelde doel te helpen bereiken, en alzoo de liefde voor de vaderlandse taal, zoo naauw met de liefde voor het vaderland zelve verbonden, meer en meer te ontvonen.”

Tot dus verre het voorberigt, geplaatst geweest vóór de eerste uitgave: bij deze tweede heeft de Maatschappij niets te wegen dan, dat deze gelegenheid, ter naauwkeurige herziening is waargenomen.

op last der Maatschappij:

Aend^{ts} Raveste
Secretaris.

Amsterdam
den 1sten van Lentemaand
1822.

NEDERDUITSCH SPRAAKKUNST.

INLEIDING.

§ 1. Niets is er, dat den mensch meer van de dieren onderscheidt en hooger boven dezelve verheft, dan het vermogen om zijne denkbeelden en gewaarwordingen, door duidelijke en bepaalde klanken, aan anderen mede te deelen. Dit heerlijk vermogen, dat aan alle menschen gemeen is, draagt den naam van *spraak*; welk woord in zooverre in beteekenis van taal verschilt, als door dit laatste meer bepaaldelijk het bijzondere samenstel van klanken en woorden verstaan wordt, waarvan een volk zich, in onderscheiding van andere, tot uitdrukking van zijne gedachten bedient.

§ 2. De voortreffelijkheid van het spraakvermogen maakt het onderzoek van alles, wat tot spraak of taal betrekking heeft, voor den redelijken mensch hoogst belangrijk. In het bijzonder is het van de uiterste noodzaakelijkheid te weten, uit welke beginselen eene taal zij zamengesteld, en wat men in acht moete nemen, om dezelve wel te spreken en te schrijven. De wetenschap, welke dit leert, wordt bij ons *spraakkunst* geheeten; eene benaming, die geenszins ongepast is, naardien het meeste, dat daartoe behoort, voor alle talen gemeen is. De algemeenheid der benaming wordt voort nader gemijkt door bijvoeging van den naam der taal, voor welke een spraakkunstig opstel bijzonder is ingerigt, en in dien zin spreekt men van eene *Nederduit-*

tsche, Franse, Engelse spraakkunst enz.

§ 3. Het tegenwoordig opstel heeft bijzonder de Neder, Duitsche taal ten voorwerp, als waaromtrent het voor elken Nederlander boren al van het hoogste belang is, datgene te weten, hetwelk mij boven zeiden, dat in de spraakkunst ge, leerd wordt. Ten einde aan het oogmerk van een dergelijk opstel, zoo veel mogelijk, geheel te voldoen, zullen mij het on, ze in drie hoofdstukken verdeelen. Het eerste zal over de letters, of de enkele klankteekenen, waarvan men zich in het Nederduitsch bedient, mitsgaders over dertelver samenroeging tot lettergrepen en woorden handelen; in het tweede zullen mij de onderscheidene deelen of soor, ten van woorden, uit welke onze Moedertaal is samen, gesteld, en hetgene tot de volledige kennis en het rechte gebruik van dezelve behoort, voordragen; het derde ein, delijk zal eene ontvoering behelzen van de voornaam, ste regelen voor de spelling, of het wel schrijven der Nederduitsche taal. De laatste worden veelal voor, aan geplaatst; doch, daar de meeste dertelver niet, dan na eene voorloopige kennis der onderscheidene taal, deelen, verstaanbaar zijn, achten mij het voegzamer dezelve op de verhandeling van deze te doen volgen.

I. HOOFDSTUK.

Over de letters en dertelver
samenroeging tot letter,
grepen en woorden.

A. Getal der letters.

§ 4. Het getal van letteren of klankteekenen, die mij tot het schrijven van echt Nederduitsche woorden noo, dig hebben, bedraagt niet meer dan twee en twintig, te weten: a, b, d, e, f, g, ch, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, (ij), z. Buiten deze bedienen mij ons, doch alleen in woorden van vreemde herkomst, nog van vier andere letteren, namelijk c, q, x en ij, als in cicero, oer, aan, quintus, herkes, egipte, enz.

§ 5. De bovenstaande opgave verschilt eenigzins van de gewone, waarbij de c onder de Nederduitsche letters geteld, en de ch niet als een enkelvoudig klankteeken opgegeven wordt. Doch de c behoort, gelijk mij reeds aan, merken, op zich zelve niet tot het Nederduitsche abé, en de ch, hoewel aan het oog eene vereeniging van twee letteren aanbiedende, drukt echter inderdaad slechts een enkelen klank uit; weshalve mij geene twarigheid gemaakt hebben, dit dubbelvormig klankteeken onder het getal der letteren, als aanduidingen van enkelvoudig,

dige klanken, op te nemen.

B. Soorten der letters.

§ 6. De letters zijn verdeeld in twee hoofdsorten. De eerste hoofdsort bevat die letters, welke op zich zelve, zonder behulp van eenige andere, een volkomen geluid geven; de tweede die, welke niet, dan door medewerking van eenige der eerste, eenen vollen klank vormen. De eerste worden klinkers, de laatste medeklinkers genoemd.

C. Over de klinkers.

§ 7. De klinkers zijn, naar de thans aangenomen, ne uitspraak, zes in getal, te weten, a, e, i, o, u en ij. Volgens de ware en oorspronkelijke, nochtans, hebben wij er slechts vijf, als moettende de laatste, welke thans algemeen eenen klank heeft, nabij komende aan dien van ei, eigenlijk als eene dubbele i worden uitgesproken. Dan, daar deze echte uitspraak, in de algemeene spreek- en schrijftaal, door de andere geheel verdrongen is, wordt de ij, om die reden alleen, als een zesde klinker opgegeven. Voor de ij schrijft men ook wel y; doch dit klankteeken behoort alleen in uithoemseke woorden gebruikt te worden, maar het bij de uitspraak den klank van i heeft, als cyrius, euynalius, egypte enz.

§ 8. De vijf eerstgenoemde klinkers hebben, met uitzondering van de i, welke, naar de tegenwoordige uitspraak, in echt Nederduitsche woorden altijd kort is (*), in sommige woorden een kort en in andere een lang geluid. Dus is de a kort in dag, zak,

lang in dagen, zaak; de e kort in aarde, bel, semijl, lang in beck, been, leven; de o kort in bot, mol, wolk, kolk, lang in boom, door, koken; de u kort in dun, miunt, lang in vuur, vuur.

§ 9. Behalve het aangemerkene, valt ten aanzien der e en o nog een ander verschil van klank op te merken. Beide deze klinkers namelijk hebben, zoo, wel kort als lang zijnde ook een zacht, en scherp geluid. Dus is de e zacht-kort in aarde, gezin, teef, fel, scherp-kort in fel, gezel, snel. Derzelve letter is zacht-lang in beck, week (tijd van zeven dagen) en in de eerste lettergreep van geven, leven, scherp-lang in been, week (zacht) en in de eerste lettergreep van keeren, leeren. Desgelijks is de o zacht-kort in bol, rol, wolk, scherp-kort in kok, mol, wolk; en zacht-lang in oor, molen, scherp-lang in boom, loopen.

§ 10. Ten aanzien van het onderscheid der zacht- en scherp-korte e en o is geene bedenking, daar hetzelve

(*) Sedert men de dubbele i of ij der oudcn, nagenoeg als den tweeklank ei, heeft begonnen uit te spreken, heeft men de lange i alleen in eenige woorden van vreemde herkomst, als origines, zacharia, justitie enz. Misschien zal iemand hiertegen inbrengen, dat de ie tegenwoordig onder ons vrij algemeen, als eene verlengde i, klinkt, en, in vele gevallen althans, als zoodanig beschouwd moet worden. Zonder dit laatste geheel te ontkennen, zien wij echter geene reden, om niet, in overeenkomst met het algemeene gevoelen, de ie onder de tweeklanken te rangschikken.

zich, bij de uitspraak, aan een' iegeljk kenbaar maakt.
 Doch het onderscheid der zacht- en scherp-lange e en
 o is, in de uitspraak der meeste Nederlanders, geheel
 verloren gegaan; weshalve sommigen het mekenlijk
 bestaan daarvan in de algemeene of lands-taal,
 in onderscheiding van de stedelijke of gewestelijke, in twij-
 fel trekken. Kündige taalbeoefenaars echter hebben dit
 bestaan, door vergelijking van de oude vermaagschap,
 te talen, door bijbrenging van het gezag van vele vroe-
 gere en latere Schrijvers, door beroeping op de uit-
 spraak der Leeuwen, der benoemen van den Maas,
 kant en van vele andere streken van ons Vaderland,
 door aanvoering eindelijk van vele gebruikelijke klank-
 verwisselingen, waarin zich, ten aanzien der zacht-
 en scherp-lange e en o een standvastig onderscheid
 voordeet, zoo onwederlegbaar bevestigd, dat men daar,
 omtrent geenen redelijken twijfel hebben kan. Welken
 invloed het opgemerkte onderscheid tusschen de zacht-
 en scherp-lange e en o op de spelling behoort te heb-
 ben, zullen wij in het vervolg nader aanwijzen.

§. 11. Eindelijk moet omtrent den klinker i nog
 worden aangemerkt, dat dezelve, aan het begin van een
 woord voor een' anderen klinker komende, door de
 schielijkheid der uitspraak, een geluid verkrijgt, waar,
 door hij eenigkints naar een' medeklinker toeneemt.
 Ook wordt hij, gelijk bekend is, in dat geval met
 een' langen staart geschreeven.

D. Over de medeklinkers.

§. 12. Wij hebben te voren reeds met een woord

gezegd, dat de c, q en x niet te pas komen, dan in
 woorden van vreemde herkomst. In oorspronke-
 lijk Nederduitsche woorden, verrangt de s of k de
 plaats der c, de kw die der q, en de ks die der x,
 als Sieren, kelder, kwaad, reeks. De c echter, voor
 zoverre zij als s luidt, is door het gebruik nog be-
 houden in eenige woorden, die, ofschoon eigenlijk
 van vreemden oorsprong zijnde, noytans door in-
 lijving het Nederduitsch burgerrecht ontvanger heb-
 ben, als oceaan, officier, citroen enz. Doch hier,
 over in het vervolg nader.

§. 13. De h is niets meer dan eene scherpe uit-
 blaking van den adem voor eene klinkletter, en kan
 dus naauwelijks onder de medeklinkers geteld wor-
 den. Van daar, dat zij in sommige gewesten van
 ons Vaderland, bij de uitspraak, wordt weggelaten,
 waar de algemeene uitspraak die laat hooren. Dus
 zeggen de Leeuwen en die van Guêda aan, ond, uut,
 voor het gewone haan, hond, huus. Ook in de alge-
 meene spreek- en schrijftaal, laat men de h, die in
hooren voorkomt, in oor weg.

§. 14. Eenige der bovengenoemde medeklinkers ver-
 schillen onderling niet anders, dan in zachtheid of
 scherpte van uitspraak, en worden dus, met recht,
verwantschapt medeklinkers genoemd. Tot deze

b en p,

d en t,

g en ch,

v en f,

L en S.

Van welke de vijf eerste zacht, de vijf laatste snerp zijn. Dit verschil van uitspraak doet zich voor in lad en pad, bek en pek, tob (tobbe) en top; in dak en tak, doch en toch, moed en moet; in ja, gen en juichen, logen en loochenen, dog (hond) en doch; in vaam en faam, veilig en feilen; in sagen (versagen) en xagen, in zullen en sullen (sollen). Van deze zijn de l en s altijd te zacht gekeurd, om eene lettergreep te sluiten; weshalve men in geef en geeft, lees en leest, eene f en s gebruikt, niet, tegenstaande men geven en lezen schrijft. Anders is het met de drie overige zachte letters b, d en g, gelegen. Doch in het vervolg zullen wij hier, over meer zeggen.

E. Samenroeping van klinkers, en byzondere over de twee- en drieklanken.

§ 15. De samenroeping van klinkers geschiedt of om denzelfden klank te verlengen, of om een' gemengden klank uit te drukken. Tot het eerste oogmerk moet men zich van twee gelijke klinkers bedienen, als maan, been, boor, muur. Tot het laatste, noemde einde worden onderscheidene klinkers bijeen gevoegd, uit welke bijeenroeping twee- en drieklanken geboren worden.

§ 16. Tweeklanken ontstaan door vereeniging van de enkele a, e, i, o en u, met e, i of u als ai, in daai, paai, laurens.

ei, in leiden, reizen, weiden, in onderschei, ding van lijden, rijken, mijden.

eu, in geue, kleue, reue.

ie, in brief, lief, ziel, zien.

oe, in doen, goed, moed, toet.

ou, in goud, koud, rouw.

ui, in huid, huist, ruit.

Oudtijds was, bij de genoemde, nog een tweeklank ai in gebruik; doch deze is thans uit de schrijftaal verbannen, welke daarvoor den tweeklank ei in plaats stelt. Dit geldt ook omtrent ei (tusschers, werpsel) en mei, zoo als men, in stede van ai en mai, behoort te schrijven.

Voorts verkrijgt men insgelijks tweeklanken door samenroeping van de dubbele aa, ee, oo met i of u, als

aii, in baai, fraai, taai.

aiu, in blaiu, gaiu, flaiu.

eui, in ceui, leui, neui.

ooui, in dooi, kooi, prooi.

§ 17. Drieklanken ontstaan door vereeniging van ie en oe met u of i, als

ieu, in kieu, nieu.

oei, in bloei, groei, moete.

F. Samenroeping van medeklinkers.

§ 18. Het verdient hier insgelijks opmerking, dat er in onze taal een aantal medeklinkers zijn, die, in verschillende samenroepingen, zonder tusschen,

komt van een' klinker, elkander voortdrijven, en een woord of eene lettergreep aanvangen.

Hieruit ontstaat eene menigte van zamengestelde medeklinkers, maar van de meeste ons eene vereeniging van twee, enkele ook van drie medeklinkers aanbieden. De medeklinkers, welke op die wijze door andere kunnen voortgedreven worden, zijn *ch*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, en *w*. Van deze ontvangt de *ch* de *s* voor zich in *schaap* enz., de *l* een groot aantal van medeklinkers, als de *b* in *blauw*, de *f* in *flits*, de *g* in *glimp*, de *k* in *klinken*, de *p* in *plant*, de *s* in *slaan* en de *r* in *slam*. De *d*, gelijks wordt de *m* voortgedreven door de *s* in *smaak*; de *n* door de *k* in *knecht*, door de *s* in *sniit*; de *p* door de *s* in *spuit*; de *r* door de *b* in *breed*, door de *d* in *dragen*, door de *g* in *gras*, door de *k* in *krassen*, door de *p* in *praten*, door de *t* in *trekken*, door de *r* in *reugd*, en door de *w* in *wreken*; de *s* door de *p* in *psalm*. De *t* eindelijk krijgt, op gelijke wijze, de *s* voor zich in *staan*, en de *w* de *d* in *dwingen*, de *k* in *kwaad*, de *t* in *twijfel*, en de *l* in *lwenken*. De vereeniging eindelijk van drie medeklinkers, die, in den aanvang van een woord of lettergreep, elkander voortdrijven, doet zich voor in *schrick*, *spraak* en *strand*, maar de *s* bevestigings in zamenvoeging met *ch* en *r*, met *p* en *r* en met *t* en *r* voorkomt.

§ 19. Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord aangemerkt, dat *ny*, in uitheemsche woorden, ook sommijlen eene vereeniging van

medeklinkers gebruiken, die anders aan onze taal vreemd is, als van *ph*, in klank gelijk aan onze *f*, in *phedus*, *phedra*, van *th* in *themistocles*, *apotheker*, enz.

G. Samenvoeging van klinkers en medeklinkers tot lettergrepen en woorden.

§ 20. Door vereeniging van klinkers en medeklinkers ontstaan lettergrepen en woorden. Een klinker nochtans kan sommijlen, op zich zelve, eene lettergreep, ja een woord uitmaken, als de *a* en *o* in *a*, *der*, *over*, het *ij*, de *a* (eene rivier), *u*, voornaamwoord enz. Meestal echter komen, ter vorming van eene lettergreep, ten minste één klinker en medeklinker bijeen; dikwerf ook ontstaat dezelve, of door vereeniging van onderscheidene klinkers, of van klinkers en medeklinkers, op verschillende wijzen zamengevoegd, gelijk uit de volgende voorbeelden blyken kan: *gy*, *ny*, *nu*; *ik*, *op*, *im*, *ei*, *ooi*; *zee*, *kie*, *ko*; *aan*, *een*, *ook*; *man*, *bek*, *lok*, *lyk*; *gaan*, *been*, *boom*, *muis*, *boek*, *büik*; *sand*, *melk*, *lint*, *bont*, *munt*; *baars*, *meent*, *loopt*, *huurt*; *markt*, *merkt*, *bindt*, *toesicht*, *heerscht*; *slag*, *slag*, *slaan*, *bleek*, *bruin*; *draai*, *groei*; *brand*, *hond*; *staart*, *gloort*; *strand*, *sprank*; *spreidt*, *stroomt*.

§ 21. Eene lettergreep, en, als zoodanig, ook een klinker kan, blykens de opgegevene voorbeelden, een woord uitmaken. Veelal nochtans bestaan de woorden uit twee of meer lettergrepen, als *vader*, *bestuurders*, *regovaardigheid*, *goedertierenheid*, *ongerechtigheden*,

Konstantinopolitanen, overal omtegenwoordigheid; welke woorden ons van twee tot negen lettergrepen aanbieden.

H. Over eenvoudige, of zamengestelde woorden.

§. 22. De woorden zijn eenvoudig, of zamengesteld. Tot de eenvoudige behooren niet alleen die woorden, welke men stam- of wortelwoorden noemt, omdat zij niet van andere, meer of minder bekende, woorden zijn afgeleid, als berg, huis, groot, goed enz., maar ook de afgeleide, als gebergte, huusfelijk, grootheid, goedheid enz. — Zamengestelde woorden daarentegen zijn die, welke uit twee of meer woorden tot één zijn zamen, gesmolten, als bergrot, huusdier, grootmoedig, goedwillig, huusgoddienst. Men kan ook hier, ja vijf woorden tot een zamen wegen, als blijkt uit veertienijkunsttoepen, school; doch over het geheel zijn die zamenstellingen, welke uit meer dan driewoorden bestaan, als onbekas, gelijk en duijter af te keuren.

§. 23. Daar de meeste der onderscheidene taal- of rebedeelen, die mij straks nader zullen doen kennen, voor verschillende zamenstellingen vatbaar zijn, is het getal van zamengestelde woorden zeer aantienlijk. Zie hier enige voorbeelden tot eene proeve. Twee of drie zelfstandige naamwoorden vindt men bijeen in huusdier, huusgoddienst; twee bijvoegelijke naamwoorden in grootmoedig, goedwillig; een zelfstandig en bijvoegelijk naamwoord in goudgeel, gunstrijk, en omgekeerd in hoogmoed, grootpreker; een voorkeet,

sel en zelfstandig naamwoord in overmoed, tegeren, spoed; een werkwoord en zelfstandig naamwoord in driekgels, rekenkunst; een werkwoord en bijvoegelijk naamwoord in gedenkwaardig.

§. 24. Voorts moet, ten aankomen der zamenstellingen, nog worden opgemerkt, dat het gene de beteekenis van het geheele woord het meest bepaalt, daar, bij altijd vooraan geplaatst wordt. Dus beteekent huusdier een dier, dat bij menschen verkeert, in tegenstelling van die, welke, uit hunnen aard, de tevelen schijnen. Van daar ook, dat, bij voorbeeld, huus geheel iets anders beteekent dan huusmerk, als getende het eerste een huus te kennen, geschiede om te merken, het laatste een merk, dat in huus verrigt wordt.

II. HOOFDSTUK.
OVER DE ONDERSCHIEDENE TAAL-
OF REDEDELEN.

A. Algemeen overzigt van dezelve.

§. 25. De woorden, welke het samenstel eener tale uitmaken, zijn van onderscheidener aard, en dragen verschillende benamingen. Die, welke eenig op zich zelf bestaand, levend, of levenloos voorwerp aanduiden, of ook een voorwerp, dat wij ont, als op zich zelf bestaande, voorstellen, dragen den naam van zelfstandige naamwoorden. — Wil men eeni pers, voor of eens zaak nader bepalen, of ook algemeen beschouwen, zoo bedient men zich van lidwoorden. — De eigenschap of hoedanigheid der personen of zaken, van welke men spreekt, wordt door bijvoegelijke naamwoorden uitgedrukt. — Om het getal van zekere voorwerpen aan te duiden, maakt men van telwoorden gebruik. — Ten einde in eene samenhangende rede, door het gesurig herhalen van de namen der voorwerpen, de aandacht niet te vermoejen en te verwarren, bedient men zich van kleinere voor-

den, die de plaats van dezelve verrangen, en, uit dien hoofde, den naam van voornaamwoorden dragen. — Die woorden, welke dienen, om de werking van een voorwerp, en in het algemeen alles, wat men daar, van zeggen wil, uit te drukken, worden werkwoorden der genoemd, en maken, nevens de zelfstandige naamwoorden, het gemigtigt deel der rede uit, rangelien geen volkomene zin zonder dezelve kan plaats hebben. — De werking, toestand, of wat het zijn moge, door de werkwoorden, of ook de hoedanigheid, door het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt, heeft dikwijf eene nadere nyziging of bepaling noodig. Te dien einde, gelijk mede om eenige omstandigheid van tijd, plaats en wat dier meer tij aan te duiden, bedient men zich van bijwoorden. — Eene andere klasse van woorden, die den naam van voorzetsels dragen, is geschikt, om de betrekking der voorwerpen op elkander, of ook om, met achtervoeging van een zelfstandig naamwoord, eenige omstandigheid uit te drukken. — Ten einde het onderling verband van onderscheidene kintneden, of ook van geheele volzinnen aan te duiden, bedient men zich van eene soort van woorden, welke, uit hoofde van deze hunne bestemming, voegwoorden genoemd worden. — Wanneer het eindelijk enkel te doen is, om zekere aandoening of gemaarwording uit te drukken, heeft de taal ook daarvoor eene bijzondere klasse van woorden, die den naam van tuschenwerpsels dragen.

Al de opgenoemde soorten van woorden komen, met uitzondering van de lidwoorden, waarvan sommige talen verstoken zijn, in alle talen voor, en maken de nood,

zakelijke bestanddeelen van dezelve uit.

§. 26. Volgens de boven gedane opgave, heeft de Nederduitsche taal, met de meeste talen, de tien volgende taal- of zedeedeelen gemeen.

1. Zelfstandige naamwoorden.
2. Lidwoorden.
3. Bijvoegelijke naamwoorden.
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

Over elk dixer taaldeel en zullen wij, naar de voorgestelde orde, afzonderlijk nader spreken.

B. Over de zelfstandige naamwoorden.

§. 27. Zelfstandige naamwoorden dienen, om een persoon of eene zaak, waar van gesproken wordt, uit te drukken. Hetzij die, als zelfstandigheid, met der daad in de Natuur aanwezig zij, hetzij, als doodanig, alleen in onze beschouwing besta, als man, vrouw, boom, huus, tafel, deugd, schoonheid enz.

§. 28. Men kan de zelfstandige naamwoorden in twee hoofdvooten onderscheiden, eigene namelijk, en gemeene. Eigene zijn die, welke slechts aan een persoon of eene zaak, met uitsluiting van andere, behooren, als Jan, Pieter, Nederland, Amsterdams,

Parijs; gemeene worden diegene genoemd, welke op alle voorwerpen van dezelfde soort passen, of althans aan meerdere gemeen zijn, als mensch, man, vrouw, dier, hond, stad, land, deugd, gerechtigheid, enz.

§. 29. Voorts zijn er onder de zelfstandige naamwoorden ook zoodanige, die een voorwerp verkleind uitdrukken, en die den naam van verkleinwoorden dragen. Deze verkleining geschiedt door je, tje, of pje achter de woorden te voegen, als doorpje, koetje, boompje. Voor je of jen gebruikt men ook wel ken, als kindeken, jongstken. Oudtijds waren ook de verkleiningsuitgangen kijn en lijjn in gebruik, als windekijn, maagdelyjn, oogelyjn.

§. 30. Verder moeten wij, met opzigt tot de zelfstandige naamwoorden, nog op drie bijzonderheden acht geven, en wel 1) op hünne geslachten, 2) op hünne getallen, 3) op hünne naamvallen. Beginnen wij met de geslachten.

a. Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.

§. 31. De opmerking, dat in alle levende voorwerpen in de natuur zich tweederlei geslacht voordoet, heeft de menschen reeds vroeg en vrij algemeen op het denkbeeld gebragt, om ook in de talen, en met name in die deelen van dezelve, of die woorden, welke een persoon of eene zaak aanduiden, eene soortgelijke onderscheiding in te voeren. Daar men echter begreep, dat niet alle voorwerpen, of liever niet alle benamingen van dezelve, geroeigelyk onder een der beide geslachten konden gebragt worden, heeft men eenige van

Deze rangschikking uitgezonderd, en dezelve als ontijdig, of tot geenerlei geslacht behoorende, aangemerkt, voor zooverre echter deze laatste, evenzeer als de beide eerste, door een bijzonder kenmerk onderscheiden zijn, heeft het gewone gebruik aan de meeste talen, en onder deze ook aan de onke, drieërlei geslacht toegekend, het mannelijke namelijk, het vrouwelijke en het ontijdige. — Welke de grond dezer verschillende geslachtsbepaling voor de talen in het gemeen, en voor de onke in het bijzonder, zij, kan hier niet onderzocht worden; genoeg zij het, eenige aanmerkingen voor te dragen, geschikt ter onderkenning van de drie geslachten, welke waarneming wij in onke taal, reeds van de vroegste tijden aan, standvastig aantreffen.

§. 32. Het onderscheiden geslacht onder zelfstandige naamwoorden is voornamelijk kenbaar in de lidwoorden, die dezelve veelal voorafgaan, en kunnen verbuiging, en wel het meest in het lidwoord de, als naar van het ontijdige het de woorden, die tot dit geslacht behooren, zeer zichtbaar van de overige onderscheidt. Om het geslacht van ieder woord te kennen, en zich voor stootende mislagen in dezen te hoeden, moet men noodzakelijk eene woordenlijst raadplegen, waarin het geslacht der woorden, volgens het eenparige gebruik der netste schrijvers, is opgegeven. Er zijn echter eenige algemeene regelen en waarnemingen hieromtrent door kundige taalbeoefenaars voorgesteld, die wij, voor zooverre zij niet aan te veel uitsonderingen onderhevig zijn, hier kortelijk zullen laten volgen.

§. 33. Mannelijk Lijn:

1. Alle eigennamen van mannen, als jakob, piet, ter, millem, enz.

2. Alle namen van mannelijke eigenschappen, waardigheden en bedieningen, als broeder, vader, heer, koning, vorst, koopman, enz.

3. Alle zelfstandige naamwoorden, op aar, er en ier uitgaande, die, het zij van werkwoorden, het zij van andere zelfstandige naamwoorden afgeleid, eenen werkenden mannelijken persoon aanduiden, als makelaar, wandelaar, kuiper, vermer, en logenaar, zondaar, koetsier, tuinier, enz.

4. Die zelfstandige naamwoorden, op er uitgaande en van werkwoord afgeleid, welke van den werkenden persoon, ter betekenis van het werktuig, waarmede men iets verrigt, zijn overgebracht, als snijter, stofjer, veger, rijzer, enz.

5. Zulke woorden, die, ofschoon op zich zelve van een ander geslacht zijnde, ter aanduiding van mannen, in zekere betrekking of hoedanigheid beschouwd, gebruikt worden, als bloed, ondeugd, booswicht, blaas, kaak, breekspel, lidmaat, woespraak, en meer andere.

6. De namen van steenen, wanneer zij een' bijzonder steen aanduiden, als agaat, diamant, sof-pier.

7. De woorden, die op dom uitgaan, wanneer zij een getelsheid, magt of staat uitdrukken, als adel, dom, eigendom, ouderdom, rijkdom, enz. — van andere woorden op dom, die ontijdig zijn, zal straks nader gesproken worden.

8. Woorden, die op em en sem uitgaan, als adem, soem, balsem, bliksem; gelijk ook die, welke uit len, en rem tot lm en rm zijn ingekort, als galn, helm, kelm, nielm, arm, scherem, storm, enz.

§. 34. Vrouwelijk zijn:

1. Alle eigennamen van vrouwen, als Cornelia, Maria, Elizabeth, enz.

2. Alle namen van vrouwelijke eigenschappen, waas, sigheden of bedieningen, als liefster, dienstmaagd, bekker, kamenier, enz.

Hier van is alleen wijf uitgezonderd.

3. Zulke woorden, die van mannelijke zelfstandige naamwoorden, met achtervoeging van in, es en ter, zijn afgeleid, of ook den mannelijken uitgang er in ter veranderen, en eene vrouw aanduiden, als koningin, viendin, minnares, londares, herbergier, ker, tuinierster, wedster, loopster, zangster, enz.

4. De namen van bijzondere letteren, als de a, de b, enz.

5. De cijfergetallen, wanneer zij op zich zelve stoffelijk uitgedrukt worden, als de zes, de negen, de dertig, enz.

6. De woorden, op schap uitgaande, die, van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, eene hoedanigheid aanduiden, als blijdschap, dronkenschap, gramschap; — ook die op denzelfden uitgang, welke, van zelfstandige naamwoorden afkomstig, eene algemeenschap van personen in een vergaderd lichaam te kennen geven, als broederschap, priesterschap, vroedschap. Van de onzijdige woorden op schap zullen wij straks

nader spreken.

7. De woorden, die den uitgang heid achter een byvoegelijk naamwoord of deelwoord hebben, en dus eene hoedanigheid beteekenen, als goedheid, recht, vaardigheid, wellevendheid, welsprekendheid enz.

8. De woorden, op ij uitgaande, en van zelfstandige naamwoorden afgeleid, die eenen staat, eene bediening of werking aanduiden, als abdij, artsenij, buurgery, dieterij, maatschappij, schilderij, voor welk laatste wel eens, verkeerdelyk, het schilderij gezegd wordt.

9. De woorden, die op ing uitgaan, en, van werkwoorden herkomstig, dertelster dadelyke werking aanduiden, als aansporing, belooning, toetsing, vermaning, enz.

10. De woorden op nis, die, van werkwoorden, of ook van zelfstandige naamwoorden of deelwoorden herkomstig, eene daad of gestelsheid beteekenen, als geschiedenis, behoudenis, belydenis, geloftenis, geheimenis, gedachtenis, gestelthenis. Hiervan is ronnis uitgezonderd, dat onzijdig is, welk geslacht ook dikwyls, hoekker ten onrechte, in getuigenis gehoord wordt.

11. De woorden, op te eindigende, die van byvoegelijke naamwoorden of deelwoorden afkomen, als hoogte, diepte, gedaante, gedachte, enz. — Gelyk ook die op denzelfden uitgang, welke hinnen oorsprong van werkwoorden hebben, als begeerte, behoefte, klagte, schaamte, enz. Hetzelfde geslacht houdt, ook by afkapping der e, in de mee,

ste woorden van dien oorsprong stand, als dragt,
drijft, klagt, enz.

§. 35. Onzijdig zijn:

1. De namen van landen, plaatsen en steden, die, wanneer zij, zonder nadere omschrijving, voor, komen, geen lidwoord vooraan nemen, als Stol, land, Frankrijk, Engeland, Amsterdam, Parijs, Rijks, nijk, enz. Voor deze een byvoegelyk naamwoord plaatsende, zegt men het magtige frankrijk, het volkryke parijs, het vrede sluitende rijksnijk, enz. Die namen van landen en plaatsen daarentegen, die een lidwoord vooraan hebben, schikken zich, in hun geslacht, naar hunnen innwendigen aard of byzonderen uitzgang, als de betim, de telim, de krim, de lemmer, het gooi, enz.

2. De woorden, die eene algemeenheid van stof, ze of erts aanduiden, als het doek, graan, diamant, koper, goud, steen, ijzer, enz.

3. Byvoegelyke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt, by voorbeeld, het diep, zond, ruim; ook zulke woorden, die, eigenlijk de onbepaalde wijze van een werkwoord uitmakende, voor zelfstandige gebruikt worden, als het drinken, eten, leven, enz.

4. Zelfstandige naamwoorden, welke een verkleinenden uitzgang hebben, als het meisje, mannetje, jongken, kindeken, enz.

5. De woorden, welke, op sel uitgaande, en van werkwoorden afkomstig, eene voortge

eene

bragte zaak, werking of werktuig beteekenen, als baksel, bruinsel, maaksel, schepsel, enz.

6. De woorden, op te uitgaande, die van een ander zelfstandige naamwoord afstammen, als gebeente, geberste, gedeelte, gerogelte, enz.

7. De woorden, die van de onbepaalde wijze der werkwoorden, met wegneming van en, en voortzetting van ge, afkomen, en de werking van dezelve, of ook de bezwerkte zaak aanduiden, als het geraas, geroep, gerij, gedonder, gejammer, gebak, geboun, gebraad, enz. Het voorvoegsel ge echter wordt weggelaten in woorden, afkomstig van werkwoorden, die met onwensbare voortzetsels zijn samengesteld, als het beleg, berouwen, ontwerp, verblif, enz.

8. Die woorden op schap, welke eene bediening, waardigheid of gesteldheid aanduiden, als het burgerschap, meesterschap, priesterschap, enz.

9. Die woorden op dom, welke een algemeen lijkzaam of gezelschap van personen beteekenen, als het christendom, heidendom, priesterdom, enz.

§. 36. Behalve deze algemeene regelen tot onderkenning der geslachten, moeten wij nog eenige bijzondere waarnemingen, rakende dezelve, voordragen.

1. er zijn eenige zelfstandige naamwoorden, die gemeenslagtige genoemd worden, omdat zij, of man, ⁺ nelyk, of vrouwelyk zijn, naar mate zij van een man, of vrouw gebruikt worden. Hiertoe behooren boed, boel, gemaal, geknel, gids, enz., gelijk ook de woorden met genoot samengesteld, als deelgenoot, echtgenoot, lotgenoot, midsgaders die,

welke op ling eindigen, als jongeling, kweekeling, zondeling, enz.

2. Versgelijks zijn er zelfstandige naamwoorden, die gelijk—of zelfslagtige genoemd worden, omdat zij, van welke der beide seksen zij ook gebruikt worden, altijd het hún eigen, het zij mannelijk, het zij vrouwelijk, het zij onzijdig, geslacht behouden. Zoo zijn arend, kemel, leeuwerik, olifant, rink, ros, en meer anderen, altijd mannelijk, ofschoon zij ook van wijfjes gebekigd worden. Daar, entegen blijven duif, kraai, muusch, slang en meer anderen, altijd vrouwelijk, ofschoon zij ook van mannen gebruikt worden. Versgelijks worden de onzijdige woorden kind en paard onderschillig van een' jongen of een meisje, een' hengst of eene merrie gebekigd.

3. Sommige zelfstandige naamwoorden hebben door den tijd eenige verandering van geslacht ondergaan, en komen daardoor in twee, en een enkel zelfs in drie geslachten voor. Dood waren dood en tijd, die thans veelal mannelijk zijn, oúdstijds ook vrouwelijk, als blijkt uit de spreekwijzen te dier tijd, in der tijd, ter dood brengen, enz. Beest en feest, thans doorgaans alleen onzijdig, waren oúds, tijds meestal vrouwelijk; en vandaar nog de spreekwijzen de beest speelen, ter feest gaan. Hetzelfde geldt omtrent oog en oor; van welk laatste het vrouwelijke geslacht zich nog voordoet in de spreekwijze ter ooren komen. Oorlog komt in alle drie de geslachten voor; doch het mannelijke is daaren,

in wel het algemeenste.

b. over de getallen der zelfstandige naamwoorden.

§. 37. De zelfstandige naamwoorden komen in twee getallen voor, naar mate een persoon of eene zaak algemeen genomen, of meerdere van dezelve soort bedoeld worden. Het eerste noemt men het enkelvoudige, het laatste het meervoudige getal.

§. 38. Het meervoud wordt gewoonlijk gevormd door achtervoeging van n of en, en s achter het enkelvoud.

1. De woorden, die in het enkelvoud op de laatste e uitgaan, nemen in het meervoud doorgaans eene n achter zich, als einden, begeerten, belgten, gedachten, enz. van einde, begeerte, enz. — Sommigen voegen in deze woorden wel eens de s achter de n, als eindens, begeertens; doch dit gebruik is af te keuren, als behelzende eene nuttelooze zamenvoeging van twee kenteekenen van het meervoud.

2. De woorden, op eenen medeklinker eindigende, hebben in het meervoud veelal en achter zich, als boeken, menschen, troonen, vrouwen, vruchten, enz. van boek, mensch, troon, vrouw, vrucht.

3. In eenige zelfstandige naamwoorden wordt het meervoud alleen door achtervoeging van s gevormd, voornamelijk in die, welke in het enkelvoud op en eindigen, gelijk mede in de verkleinwoorden, als genoegens, verlangens, mannelijcs, wijfjes, kindkens, enz.

4. Andere zelfstandige naamwoorden vormen hun meervoud op tweederlei wijze, als man en mannen van man, zoons en zoonen van zoon, broeders en broederen van broeder, vaders en vaderen van vader, appels en appelen van appel, scheepsels en scheepselen van scheepsel, enz.

5. Eindelijk zijn er zelfstandige naamwoorden, die, in het meervoud, bij hinnen regelmatigigen uitgang ook dien van er of eren aannemen, of alleen ook de laatste uitgangen hebben, als volken en volkeren van volk, bladen en bladers of bladeren van blad, beenen en beenders of beenderen van been, kinders of kinderen van kind, zinders of zinderen van zind, enz. — Ten aanzien van deze woorden echter moet aangemerkt worden, dat hun meervoud op er en eren niet regelmatig van het thans gebruikelijke enkel, voud, maar van een verouderd op er komt. Dus behooren bladers, bladeren, kinders, kinderen, beenders, beenderen, zinders, zinderen, eigenlijk tot het ongebruikelijke enkelvoud blader, kindere, beender, zinder, enz.

S. 39. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoud gebruikt; van andere weder alleen het meervoud gebuigt. Tot de eerste behooren, onder vele andere, de woorden hoogmoed, toorn, hoop, troost, enz.; tot de laatste voorouder, inkomsten, gebroeders, onkosten, enz.

C. over de naamvallen.

S. 40. De zelfstandige naamwoorden in betrek,

king tot elkander, of ook tot andere woorden komen, de, ondergaan in onke, even als in vele andere taal, len, eenige verandering of verbuiging in hinnen uitgang, door welke die betrekking wordt aangeduid. Die veranderingen worden naamvallen genoemd.

S. 41. Op zich zelve beschouwd, hebben onze zelfstandige naamwoorden eigenlijk slechts twee dergelijke veranderingen, door achtervoeging namelijk van s of en, beide ter aanduiding van den zoogenaamden genitief of tweeden naamval dienende, en die in, derdaad niet dan twee onderscheidene vormen van denzelfden naamval uitmakende. Men merkt dezelve op in de uitdrukkingen vondels treurspelen, de wet der heeren, 's menschen leven, en meer dergelijke. De s, die thans gemeenlijk alleen in zelfstandige naamwoorden van het mannelijke of onzijdige geslacht gebruikt wordt, behoorde oordtids ook tot het vrouwelijke, als blijkt uit mariaas beelde, nis, zusters dochter, gelijk mede uit de samengestelde woorden stadspoort, konstverduistering, enz.

S. 42. Door meer verbuigingen zijn de lidwoorden de en een vatbaar, die meestal vóór onze zelfstandige naamwoorden geplaatst worden. Zij trekken derhalve ter aanvulling van hetgene in dezen naamval aan, waarin een zelfstandig naamwoord, volgens het verband der rede, moet voorkomen. Op dezelve veranderingen, in vereeniging met die van het zelfstandig naamwoord, acht gevende, kan men in onke taal vier naamvallen onderscheiden,

aan welke wij lieft den naam van eersten, twee, den, derden en vierden naamval geven. Gemeenlijk onderscheidde men, in navolging der Latijnen, zes naamvallen, en noemde dezelve, op hien voorbeeld, nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus en ablativus. Doch de Latijnen hadden goede redenen door deze onderscheiding, omdat hunne zelfstandige naamwoorden inderdaad voor zes verbuigingen vatbaar waren. Wij daarentegen missen het vermogen, om de twee laatstgenoemde naamvallen door verbuiging aan te duiden, daar de vocativus, die in toespraken gebruikt wordt, bij ons altijd met den nominativus of eerste naamval overeenkomt, en hunne ablativus in onze taal altijd door behulp van voorzetsel wordt uitgedrukt. Met hunne verdeeling laten wij billijk ook hunne benamingen der naamvallen saren, op welke juistheid buitendien niet weinig valt aan te merken.

§. 43. De tweede en derde naamval wordt bij ons ook met behulp van voorzetsels uitgedrukt, of liever omschreven. Dit zegt men, voor eens of des konings, eener of der zaak. eens of des woords, ook van eener of van den koning, van eene of van de zaak, van een of van het woord. Eene gelijke omschrijving met het voorzetsel aan gebruikt men bij den derden naamval, waar dezelve, vooral in woorden van het vrouwklijke en onzijdige geslacht, nog gemeeneramer is, dan bij den tweeden. Ten voorbeelde diene aan eenen of den koning, aan eene of de vrouw aan een of het land, waarvoor

men, in het eerste getal, ook eenen of den koning, in het tweede (doch alleen in den degtigen stijl) eener of der vrouwe zegt. Nog selkamer (schoon in den verhetenen stijl niet geheel ongemeen) is het gebruik van eenen of den lands.

§. 44. het gebruik der naamvallen vereischt ook eene korte opheldering. De eerste heeft dan plaats, wanneer een persoon of eene zaak, op zich zelve en zonder eenige betrekking tot iets voorafgaande, als het onderwerp der rede voorkomt, waarvan eenig bedrijf, lijden, eenige toestand, eenige zijn of worden, beschreven wordt, bij voorbeeld, de vader spreekt, de hond wordt geslagen, het kind slaapt, de lilië is wit, de boom wordt groot, enz. Dezelfde naamval wordt onder ons bij aanspraken gebruikt, als geloof mij, o koning! hoort naar mij, kinderen!

§. 45. De tweede naamval dient, om de betrekking der zelfstandige naamwoorden tot elkander aan te duiden; en, daar deze betrekkingen menigvuldig zijn, is ook het gebruik van dezen naamval zeer onderscheiden. Dit drukt dezelve eene werkende oorzaak uit in David's psalmen, tondels gekangen; een eigendom in de heer des huizes, 's konings goederen; een ondergaan of lijden in poel plagen, 's heilands lijden; de soort, of het geheel, waartoe iets behoort, in eene teug waters, eene menigte volks, en eene menigte andere betrekkingen, welke opgare te lang zou vallen.

§. 46. De derde naamval dient, om het doel of einde van eene handeling uit te drukken. Men plaatst daarin die personen of zaken, aan welke iets ge-

geven of ontnomen wordt, ten wier gevalle, tot wier nùt of nadeel iets geschiedt, als ik geef u dit boek, ontnem hem dien stok, doe mij het geneegen, de meester, ter overhoort den kinderen hiinne les, de wandeling heeft hem goed gedaan, die wònde veroorzaakt mij veel pijn. Ook wordt dezelve gebruikt, om eene gelijkheid aan te duiden, als beide leerlingen zijn elkan, der gelijk in vorderingen.

S. 47. De vierde naamstel dient tot aanduiding van die voorwerpen, op welke de handeling, door het werk, woord uitgedrukt, onmiddellijk overgaat, als de man slaat zijnen hond, de meester onderricht den leerling, de deugd brengt haar loon mede.

Voorts krijgen de voorzetsels, in onze taal, algemeen den vierden naamstel achter zich.

C. over de lidwoorden.

S. 48. De lidwoorden worden voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst, en dienen, om de voorwerpen, door dezelve uitgedrukt, of bepaald, of onbepaald voor te stellen. Zij zijn tweederlei, het bepalende en niet bepalende. Het eerste luidt de voor het mannelijke en vrouwelijke, en het voor het onzijdige geslacht; het tweede een voor het mannelijke en onzijdige, en eene voor het vrouwelijke geslacht.

S. 49. Deze lidwoorden zijn uitnemend dienstig, om aan de voorstelling onzer denkbeelden eene meer, dere juistheid en naauwkeurigheid te geven. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg geef mij brood, zoo verlang ik in het algemeen dat voedsel te hebben, het welk

men brood noemt. Met het zeggen geef mij een brood, vraag ik naar eene der onderscheidene hoereelheden van dat voedsel, die brooden heeten, zonder op de grootte, of de soort nader te bepalen. Zeg ik eindelijk geef mij het brood, zoo vraag ik naar eene bepaalde, en in hare soort en grootte reeds bekende hoereelheid van hetzelde voedsel.

S. 50. Verder dienen de lidwoorden, zoo als wij te voren reeds aanmerkten, om, bij hiinne plaatsing voor zelfstandige naamwoorden, dezelver geslacht aan te duiden, en het onvolkome van dezelver verbuiging eenigermate aan te vullen. Ter opheldering hiervan zal het noodig zijn, de verbuiging der lidwoorden in de onderscheidene geslachten op te geven. Bij deze opgave zullen wij het lidwoord telkens van een zelfstandig naamwoord doen vergekeerd gaan, waardoor het te voren gezegde ontrent de naamvallen terens eenig nader licht ontvingen zal.

S. 51. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord de met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud en meervoud, in de drie geslachten.

		Enkelvoud.	
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig.
1.	van den man.	de vrouw.	het kind.
2.	des mans, of van den man.	der vrouw, of van de vrouw.	des kinds, of van het kind.
3.	den, of aan den man.	de vrouw, der vrouw, of aan de vrouw.	het kind, den kinde, of aan het kind.
4.	den man.	de vrouw.	het kind.
		Meervoud.	

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Ontijdig.
1. <u>nt.</u> de mannen.	De vrouwen.	De kinderen.
2. — der of van de mannen.	der vrouwen, of van de vrouwen.	der of van de kinderen.
3. — den of aan de mannen.	de, der, of aan de vrouwen.	den of aan de kinderen.
4. — de mannen.	de vrouwen.	de kinderen.

§. 52. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord een met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud, in de drie geslachten.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Ontijdig.
1. <u>nt.</u> een vader.	eene daad.	een geslacht.
2. — eens vaders of van eenen vader.	eener, of van eene daad.	eens geslachts, of van een geslacht.
3. — eenen, of aan eenen vader.	eener, eene, of aan eene daad.	eenen geslachte, eens, of aan een geslacht.
4. — eenen vader.	eene daad.	een geslacht.

D. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

§. 53. Bijvoegelijke naamwoorden worden die woorden genoemd, welke de hoedanigheid of eigenschap van een' eene zaak, door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt, aanduiden, als schoon, helder, liepelijk, enz., en tot dat einde bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, bij voorbeeld, eene schone bloem, een helder water, eene liepelijk stem.

§. 54. Zij zijn, of oorspronkelijk, als groot, klein, smal, schoon, breed, goed, kwaad, enz., of door afleiding en menstelling gevormd, als eerlijk, heilzaam, goedbadig,

barmhartig, zagtmoedig.

§. 55. Tot de afgeleide bijvoegelijke naamwoorden behooren ook de deelwoorden, die van werkwoorden kunnen oorsprong hebben, als beminnende en bemind van beminnen, leerende en geleerd van leeren, zingende en gezongen van zingen. Zij worden, even als de overige bijvoegelijke naamwoorden, bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, bij voorbeeld, de beminnende moeder, de beminde dochter; het leerende kind, de geleerde man; de zingende vogel, het gezongene lied.

§. 56. De voornaamste uitgangen der afgeleide, of samengestelde bijvoegelijke naamwoorden zijn baar, ig, lijk, loos, zaam, achtig en kastig. Perkelster beteekent vereischt eene korte verklaring.

1. De uitgang baar, afkomstig van het werkwoord baren, dragen, voortbrengen, heeft een' werkenden kint, wanneer hij bij zelfstandige naamwoorden gevoegd wordt, als dankbaar, vruchtbaar, blijkbaar; doch een' lijdenden, wanneer hij achter het zakelijke deel van een werkwoord komt, als eetbaar, kenbaar, leesbaar, dat is, die of dat gegeten, gekend, gelezen kan worden.

2. De uitgang ig duidt den aard van, of eene geneigdheid tot iets aan, als blijkt in haastig, levendig, wilzig, slijtig, hoopdig, handig, enz.

3. De uitgang lijk, afkomstig van lijken, gelijken, wordt zoo achter zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, als achter werkwoorden gevoegd. In het eerste geval duidt dezelve den aard op het wesen der zaak aan, als goddelijk, koninklijk, eerlijk, liekelijk, zinnelijk; in het laatste drukt dezelve de geschikt,

heid op het vermogen uit om iets te doen of te lijden, als bezagelyk, betamelyk, bedriegelyk, sterfelyk, verleidelijk, verachtelyk, enz.

4. De uitgang loos, geproten uit den onvolmaakt verledenen tijd van het oude lieten, dat in verlieten overig is, geeft eene berooving of ontbering te kennen, en komt, op achter zelfstandige naamwoorden, als hoopeloos, magteloos, moedeloos, vruchteloos; op achter het zakelyke deel van een werkwoord, als achteloos, zeddeloos, enz.

5. De uitgang zaam, achter zelfstandige naamwoorden komende, duidt eene gelijkheid, of ook de geneigtheid tot iets aan, als deugdzaam, heilzaam, minzaam, enz. Bij het zakelyk deel van een werkwoord gevogd, geeft de, welke de geschiktheid of het vermogen tot iets te kennen, als groetzaam, leerzaam, gehoorzaam, spaarzaam, enz.

6. De uitgang achtig heeft tweederlei beteckenis, naar mate dezelve den klemtoon al, of niet ontvangt. In het eerste geval beteckent dezelve zoo veel als hebben, de, als deelachtig, woonachtig, waarsachtig. In het laatste, wanneer de klemtoon op het eerste deel der klamen, stelling valt, drukt dezelve eenige gelijkheid of overeenkomst uit, als aardschtig, logenachtig, zwartachtig, enz.

7. De uitgang haptig, eindelijk, afkomstig van het oude haveren, hebben, geeft te kennen, dat iets waarlijk, en in eene ruime mate, de eigenschap van iets heeft. Der, welke komt voor in de woorden erantachtig, manhaptig, helsachtig en meer andere.

§. 57. Voor achtervoeging van den uitgang de of ste

worden van de hoofdtallen ook bijvoegelyke naamwoorden den afgeleid, als tweede, derde, vierde, honderdste, duizendste, enz. Eerste, waar zich de laatstgenoemde uitgang mede vertoont, is de overtreppende trap van eer, eerder.

§. 58. De bijvoegelyke naamwoorden bekleeden ook somtijden de plaats van zelfstandige, als de wijke, de geleerde, derome, de overste (eigenlyk de overtreppende trap van over), enz. Zoo ook het schoone, goede, kwaade voor hetgene schoon, goed of kwaad is, of een goed, een kwaad. Desgelijks zegt men het voortreffelyke dier verrigting, het aandoenlyke van dat verhaal, voor de voortreffelykheid dier verrigting, de aandoenlykheid van dat verhaal, of hetgene die verrigting, dat verhaal voortreffelyk, of aandoenlyk heeft.

Over het geslacht, getal en de verbuiging der bijvoegelyke naamwoorden.

§. 59. De bijvoegelyke naamwoorden bij, of liever voor zelfstandige naamwoorden geplaatst, schikken zich, ten aanzien van geslacht, getal en naamval, naar dezelve, en komen dus, in de genoemde byzonderheden, geheel met dezelve over een. Ten einde dit nader op te helderen zullen wij hier eenige voorbeelden laten volgen ter aanwijzing, hoe een bijvoegelyk naamwoord met een zelfstandig naamwoord en deszelfs lidwoord, in de onderscheidene geslachten en getallen, verbogen wordt.

§. 60. Voorbeeld voor het mannelijke geslacht.
Enkelvoud. Meervoud.

1. <i>wt. de (of een) sterke leeuw.</i>	<i>de sterke leeuwen.</i>
2. <i>- der (of eens) sterken leeuwen, of van den (eene) sterken leeuw.</i>	<i>der sterke leeuwen, of van de sterke leeuwen.</i>
3. <i>- den (eenen) sterken leeuw, of aan den (eenen) sterken leeuw.</i>	<i>den sterken leeuwen, of aan de sterke leeuwen.</i>
4. <i>- den (eenen) sterken leeuw.</i>	<i>de sterke leeuwen.</i>

§. 61. Voorbeeld voor het vrouwelijke geslacht. Enkelvoud. Meervoud.

1. <i>wt. de (eene) schoone daad.</i>	<i>de schoone daaden.</i>
2. <i>- der (eener) schoone daad, of van de (eene) schoone daad.</i>	<i>der, of van de schoone daaden.</i>
3. <i>- der, de (eener, eene) schoone daad, of aan de (eene) schoone daad.</i>	<i>der, de, of aan de schoone daaden.</i>
4. <i>- de (eene) schoone daad.</i>	<i>de schoone daaden.</i>

§. 62. Voorbeeld voor het onzijdige geslacht. Enkelvoud. Meervoud.

1. <i>wt. het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>de moedige paarden.</i>
2. <i>- der (eens) moedigen paard, of van het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>der moedige, of van de moedige paarden.</i>
3. <i>- den (eenen) moedigen paard, of het moedige (een moedig), of ook aan het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>den moedigen, of aan de moedige paarden.</i>

A. - het moedige (een moedig) | de moedige paarden. paard.

§. 63. Het zal noodig zijn, bij deze voorbeelden nog eenige aanmerkingen te voegen, rakende het plaatsen der e achter het enkelvoud der bijvoegelijke naamwoorden. Die van het vrouwelijke geslacht vereischen, met uitzondering van een enkel geval, waarin de welvliedendheid zulks verbiedt, altijd de e achter zich. Hetzelfde geldt omtrent die van het mannelijk geslacht, wanneer het bepalende lidwoord de, of ook eenig voor, naamwoord, als die, deke, mijn, enz. voor dekeke komt, of ook wanneer zij enkel een bijvoegelijk naamwoord voor zich hebben, als de, die, deke, mijn grooten jongen, goeden viend, nijke raad, lieke viend, waarde broeder. Doch, wanneer het onbepalende lidwoord een voor een zelfstandig naamwoord komt, heeft er, ten aanzien van het plaatsen of weglaten der e, in onze taal eenige keurige onderscheiding plaats, die wij thans, in haren aard, eenigzins nader zullen ontvouwen.

§. 64. In het algemeen nemen de bijvoegelijke naamwoorden, voor een zelfstandig naamwoord van het mannelijk geslacht met het lidwoord een geplaatst, de e aan, als een zware arbeid, een oude dienst, knegt, een naakame hond, een naarstige jongen. Op dezen regel echter heeft eenige uitzondering plaats, wanneer een zelfstandig naamwoord, dat een persoon, in zekker bedrijf, bestuur, waardigheid en wat dier meer is, voorstelt, een bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord een, of ook met de woorden leker, eenig, menig voor zich heeft, ter aanduiding eener hoedanig-

nigheid, niet van den persoon, als loodanig, maar van den persoon, in eene der gemelde betrekkingen beschouwd. Dus beteekent een goed koning iemand, die, als koning, goed is; een groot schilder iemand, die, als schilder, groot is; een getrouw dienaar iemand, die, als dienaar, getrouw is; een sterke looper iemand, die sterk loopt; een groot moedig vriend, die, als vriend, groot moedig is. Tot dezen regel behooren niet slechts alle woorden, die een ambtenaar, bedrijver, bestuurder, of dienaar aanduiden, maar ook de woorden man en mensch, als een deugdzaam man, een braaf mensch, mitsgaders alle woorden, zonder onderscheid, die op ling uitgaan, als een naarstig jongeling, een bevallig reemdeling. Wanneer, daarentegen, een bijvoegelijk naamwoord de hoedanigheid van een persoon, als loodanig, niet van het bedrijf, de waardigheid, enz., waarin hij voorkomt, uitdrukt, neemt het kelte, bij zijne vereeniging althans met eenige der voorgestelde woorden, de e achteraan, als een goede koning, dat is, een koning, die een goede geaardheid heeft, een sterke looper, dat is, een looper, die sterk van ligchaam is, een groote schilder, dat is, een schilder, die groot van gestalte is, en zoo in andere gevallen.

§. 65. Ten aankien van het onzijdige geslacht moet nog aangemerkt worden, dat de bijvoegelijke naamwoorden, met het lidwoord een voor zich, of ook zonder lidwoord bij zelfstandige naamwoorden van dat geslacht komende, de e standvastig verwerpen, als een groot gebouw, blauw laken, enz. — gelijke verwerpen,

ping heeft plaats, wanneer eenig, keker, menig, of ook een bezittelijk voornaamwoord, als mijn, u, zijn, ons, haar, hij voorstaat, als eenig wenschelijk ding, keker aankienlijk huis, mijn, u liep kind, enz.; terwijl het bepalende lidwoord, alsmede het aansijkende voornaamwoord, weder de e verwerpen in het, dit, of dat lieke kind; het, dit, of dat sterke paard, enz.

§. 66. Nog verdient hier aangemerkt te worden, dat de welluidendheid sommigen de achtervoeging der e verbiedt, naar de regels der tale dezelve anders konden vorderen. Zoo zegt men eene kraardere, maar niet eene moeijere, lijkere taak, in welk laatste geval de e, welluidendheidshalve, wordt weggelaten. Insgelijks zegt men de veel voortreffelijker daad, eene verkerener bestemming, het onbekonnen gedrag. Sommigen kan men de e, naar het gevallen, weglaten, of bijvoegen, als de nagelaten, of de nagelaten gedichten.

§. 67. Er zijn verder eenige bijvoegelijke naamwoorden, die uit hinnen aard, voor geene verbuiging vatbaar zijn. Daartoe behooren 1) die, welke op lei en hande eindigen, als allerlei menschen, schriften van allerhande aard, enz. 2) die, welke de stoffen der dingen aanduiden, en uit dien hoofde stoffelijke adjectiva genoemd worden, als tinnen schotel, zilveren kannen, houten vorken, marmereen tafels, wollen kleederen, linnen rokken, enz. 3) die, welke van den naam eener stad ontleend zijn, en op er uitgaan, als Amsterdammer schippers, Harlinger kooplieden, Straatburger snijf, enz.

§. 68. Eindelijk moet omtrent de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden nog worden aangemerkt, dat hij,

de plaats van zelfstandige bekleedende, in het meervoud
althand, even als deze verbogen worden. Dus zegt
men de magtigen en grooten (niet de magtige en groote)
dezer aarde, gelijk ook sommigen zijn van dit, anderen
van een tegengesteld geslachten. Doch, in het enkelvoud,
heeft het gebruik daarvoor niet even stellig besluit, en
doet men derhalve best met, bij voorbeeld, de vromen te ver-
buigen des vromen, of van den vromen, den vromen, of
aan den vromen, den vromen.

Trappen van vergelijking.

§. 69. De bijvoegelijke naamwoorden hebben ook trapp-
pen van vergelijking. Men bedient zich daarvan, wan-
neer men twee voorwerpen, ten aanzien van zekere
hoedanigheid, met elkander wil vergelijken, en het een
ne baten het andere verheffen, mitsgaders wanneer men
een voorwerp, te dien aanzien, baten meerdere, of ook
baten alle voorwerpen van dezelfde soort wil verheffen.
Deze trappen dragen den naam van den vergrootenden
en den overtreffenden trap. De eerste wordt gevormd
door den uitgang er achter het bijvoegelijke naamwoord
te wegen, waarbij sommigen, welluidendheidshalve, nog
de d wordt ingelast, als groo-ter van groot, hoog-er
van hoog, breed-er van breed, knar-der van knar. De
tweede, of overtreffende trap wordt gevormd door st
achter het bijvoegelijke naamwoord te plaatsen, als
groo-ste van groot, mag-tig-st van magtig, enz. Wil
men dezen trap nog verder uitbreiden, om aan te
duiden, dat iets, ten aanzien van zekere hoedanig-
heid, niet alleen meerdere, maar zelfs alle voorwer-

pen van dezelfde soort overtreft, zoo plaatst men daar,
voor aller, als allerkoo-ghst, allerkoo-ghst, enz.

§. 70. Ter nadere opheldering van het gezegde kun-
nen de volgende voorbeelden dienen: gezondheid is
groo-ter schat, dan rijkdom; Amsterdam is de aanti-er
lijkste stad van Holland; een waar vriend is de al-
lerkoo-gheljkste beitting.

§. 71. De bijvoegelijke naamwoorden zijn, in den ver-
grootenden en overtreffenden trap, evenkeer als anders,
voor verbuiging vatbaar, en volgen daarbij dezelfde re-
gelen. Alleen wordt bij den vergrootenden trap, vooral
in lange woorden, welluidendheidshalve, de verbuiging meer
dan elders weggelaten, als niets maakt een' verho-er
ner indruk op de ziel; ik heb nimmer een' ondrage-
lijker hoogmoed aangetroffen.

§. 72. ook de deelwoorden nemen, ter aanduiding der
voorgestelde trappen van vergelijking, de uitgangen er
en st aan, als dringender, dringendst van dringen; wel-
sprekender, welsprekendst van welsprekend; geleeder
geleedst van geleed; volmaakter, volmaaktst van vol-
maakt, enz. Hier achter wordt bij den vergrooten-
den trap, inzonderheid der bedrijvende deelwoorden, de
verbuiging, nog meer, dan elders, door de welluidend-
heid verhoed.

§. 73. vele deelwoorden nochtans, ook die uit kracht
van hunne beteekenis voor vergrooting vatbaar zijn,
nemen de voorgeselde uitgangen niet aan. Zoo wil
het gebruik niet, dat men beminnender, beminnend,
ste van beminnend, of beminder, bemindste van bemind
voeme, en zoo in vele andere. In dergelijke gevallen

gebruikt men meer ter aanduiding van den vergroo-
tenden, en meest van den overtreffenden trap, van wel-
ke omschrijvingen men zich somtijden ook bedient bij
woorden, in welke het gebruik de meergenoemde uitgan-
gen niet vermerpt.

S. 74. Bij zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden
neemt alleen het laatste lid der zamenstelling de ver-
grootende uitgangen achter zich, als welbaderiger, wel-
bedigt van welbadijg; grootmoediger, grootmoedigt van
grootmoedig. Men zegge en schrijfe derhalve ook goed-
koop, goedkoopt van goedkoop, niet, zoo als sommigen
willen, beterkoop, betkoopt.

E. Over de telwoorden

S. 75. De telwoorden dienen, om eene hoeveelheid
van zekere dingen aan te duiden. Zij drücken of een
bepaald, of een onbepaald getal uit, en worden, overeen-
komstig hiermede, in bepaalde, en algemeene verzeels.

S. 76. Bepaalde telwoorden zijn die, welke de hoofs-
of grondgetallen aanduiden, als een, twee, drie, tien, twintig,
tig, honderd, enz. Dese zijn deels wortelwoorden
(of althans die daarvoor kunnen gehouden worden),
als een, twee, drie, vier, vijf, enz.; deels afgeleide als
twintig, dertig, veertig, enz., die, met achtervoeging van
den uitgang tig, van de bovengenoemde woorden afko-
men; deels eindelijk zamengestelde, als elf (eenlijf),
twaalft (twaalf), dertien, veertien, enz.

S. 77. Het telwoord een wordt als het lidwoord de
bogen, en onderscheidt zich van hetzelve allene maar,
door, dat het den nadruk der uitspraak ontvangt. Het

lidwoord de worophebbende, neemt het, in alle drie ges-
lachten, de e aan, en heeft in den tweeden naamval van
het mannelijke en onzijdige geslacht des eenen, of van
den eenen, van het eene. Hetzelfde geldt, wanneer
eenig voornaamwoord, als dese, die, mijn, enz. voorop,
komt, mitgeader wanneer het, in vereening met het
bepalende lidwoord, of eenig voornaamwoord, voor een
zelfstandig naamwoord komt, als de of dese eene man,
het of dit eene paard, enz.

S. 78. De overige bepaalde telwoorden blijven, voor zelf-
standige naamwoorden geplaatst, altijd onverbogen, als
twee mannen, drie vrouwen, twintig schepen, honderd
gulden, enz.

S. 79. Zij zijn echter, in sommige gevallen, voor ver-
buiging vatbaar, wanneer zij namelijk, of achter een
persoonlijk voornaamwoord, of geheel op zich zelve staan,
als zij kwamen met hún vieren; wij verdeelden het
onder ons twintigen; na vieren, na twaalfen, dat is,
na vier, tes úren; men versloeg te bij duittenden, enz.

S. 80. De bepaalde telwoorden komen ook, somtijden,
als op zich zelve staande zelfstandige naamwoorden voor,
zoo in het vrouwelijke als onzijdige geslacht, bij voor-
beeld, ik heb de drie, gij de een, zij de zes gegooit; hij
heeft drie tienen; het honderd kost vier gulden, enz.
Zoo zegt men ook een groote twintig, een kleine dui-
kend. =

S. 81. Ook laten zich zelfstandige naamwoorden, op
er uitgaande, van de telwoorden afleiden, als een zes-
tiger, dat is een man van zestige jaren, of ook een
schip van zestig stukken geschut.

§. 82. Beide beteekent zoo veel als alle twee. Het wordt gebruikt, wanneer twee dingen te samen genomen worden, of als te samen genomen beschouwd moeten worden, en komt meestal in het meervoelige getal en als bijtoegelijk naamwoord voor, als beide handen gebruiken, aan beide ooren doof zijn. Sommijlen echter wordt het zelfstandig gebruikt, als zij zijn beiden arm; geen van beiden heeft het ge, daan; het geschiedt met beider goedvinden. In een enkel geval ook, wordt beide met een werkwoord in het enkelvoudige getal vereenigd, wanneer het naamelijk door het een en het ander verklaard kan worden, als hij speelde en zong, maar beide was even gebrekkig.

§. 83. Eindelijk worden de telwoorden ook met halve halve zamengesteld, als anderhalve stuiver, derde, half ellaken, zeventhalve uur gaans. Lett half wordt, ter aanduiding van eene bekende gelsoort, ook zelfstandig gebruikt.

§. 84. De algemeene telwoorden, door welke geen bepaald getal wordt aangeduid, bevatten of alle een, leden onbepaald, als al, ieder, iegelijk, elk, geen; of een groot gedeelte van dezelve, als veel, menig; of slechts een klein gedeelte, als weinig, eenig, ettelijke, sommige.

§. 85. Omtrent al, alle hebben wij eenige aanmerkingen te maken. De eerste is, dat al, voor het bepalende lidwoord, of ook voor een voornaamwoord geplaatst, ontvogen blijft, als hij deed al den arbeid; al de menschen van die plaats; al

o alle

die heerlijke uithigten; al mijne hoop, enz. Eene andere aanmerking betreft het onderscheiden gebruik van alle voor enkelvoudige zelfstandige naamwoorden. Wanneer namelijk deze in een verbaal melenden of meervoeligen zin gebezigd worden, blijft alle ontvogen, als aan kant, alle dag, enz. voor van alle kanten, alle dagen. Daarentegen wordt alle verbogen, wanneer het, in de beteekenis van ieder, bij een enkelvoudig zelfstandig naamwoord voorkomt, als ik wensch u allen voortsped; hij geeft zich over aan allen wellust. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat alle gemeenlijk voor zelfstandige naamwoorden in het meervoelige geslacht geplaatst wordt, als alle menschen moeten sterven; de nietigheid aller wereldlijke goederen, of ook bij persoonlijke of aanwijzende voornaamwoorden gezegd wordt, in welk getal het achter dezelve staat, als zij allen, deze allen hebben het verklaard. Het zal verder naauwelijks herinnering behoeven, dat alle, in het laatste getal, de verbuiging der zelfstandige naamwoorden aannemt, welke het indergelijks verkrijgt, wanneer het op zich zelf staat, bij voorbeeld, allen komen hierin overeen; zijn huil staat voor allen open.

§. 86. Elk, ieder, eenig, menig, en geen worden, bij zelfstandige naamwoorden gezegd, op de wijze der bijtoegelijke verbogen. Op zich zelf staande, zijn elk, ieder, gelijk mede elk een, een ieder, iedereen, iegelijk en een iegelijk, in de verbuiging, elks, ieders, elk eens, eens ieders of eens iedereen,

iederéens, iegelijks, en eens iegelijks op eens iegelyken. Al deze woorden hebben, uit kunnen aard, geen meervoud.

§. 87. Veel en weinig blijven doorgaans onverboogen, en ontvangen een tweeden naamval achter zich, die eikter in sommige gevallen, bijzonder bij woorden van het vrouwtelijke geslacht en in het meervoud, niet kennelijk is, als veel goeds, weinig nuts, veel vreugde, weinig vreesds; veel hoopden, veel kinnen; voor weinig dagen; zoo ook een weinig wijn, enz. Hetzelfde geldt omtrent meer en minder, als meer geldt, minder vreugd, meer menschen, minder zorgen. — Veel eikter wordt ook dikwerf voor zelfstandige naamwoorden, in het meervoud, op de wijze der overige byvoegelyke naamwoorden verbogen, als vele menschen, vele goederen, enz. — Hetzelfde heeft omtrent weinig plaats, wanneer daarvoor het bepalende lidwoord, of ook een voorwoord komt, als de weinige moete; het weinige goed; deze weinige redenen; une weinige voorzorg, enz.

§. 88. Veel, weinige, op zich zelve staande, nemen, gelijk de verdere byvoegelyke naamwoorden, de n, het kenmerk der zelfstandige, aan, als velen hebben het gehoord, weinigen ter harte genomen. Die letter wordt mede achter eenige, sommige, ettelyke gevoegd, wanneer zij geen zelfstandig naamwoord bij zich hebben; doch hiermede verbonden, volgen zij de verbuiging der byvoegelyke. Voorts moet omtrent al deze woorden, met uitzondering van weinig, nog aan

gemerkt worden, dat zij, in den tweeden naamval van het meervoud, op er eindigen, hetzij zij met, of zonder een zelfstandig naamwoord voorkomen, als veler, of veler menschen begeerte; eeniger, sommige, ettelyker, of ook eeniger, enz. menschen handdrijfe. Hetzelfde is toepasselyk op beide, alle, als beider, of beider vaderen trouwe zorg; aller, of ook aller menschen lot.

F. Over de Voornaamwoorden.

§ 89. Eene andere soort van woorden, tot welke zij thans gerorderd zijn, draagt den naam van voornaamwoorden, als dezulke, die voor of in plaats van de zelfstandige naamwoorden gesteld worden. Men bemerkte namelijk, bij de vorming der talen, spoedig, dat het ten uiterste lastig, onbehagelyk, en tot duisterheid en verwarring hoogt aanleidendelyk was, een zelfstandig naamwoord, het voorwerp des gesprek uitdrukkende, zoo dikwijls te herhalen, als deszelfs aanduiding, in den voortgang der rede, noodzakelyk was, en vond daarom eene soort van woorden uit, waardoor men het eens beken, de en genoemde voorwerp, in deszelfs onderzeker, dene betrekkingen met opzigt tot den samenhang der rede, korter, gemakkelijker en zekerder kon aanduiden. Deken dient nu benijken de voorwoord, welke, uit dien hoopde, niet het minste gewigtig deel der rede uitmaken. Men onderscheidt dezelve gemeenlyk in zes soorten, namelijk, persoonlyk, wederkeerende, betittelyke, van

gende, aanrijtende en betrekkelijke. Wij zullen over iedere dezer doorten afzonderlijk spreken.

1. Over de persoonlijke voornaamwoorden.

§. 90. De persoonlijke voornaamwoorden zijn drie in getal, gelijk de personen, tot welker aanduiding zij dienen moeten. Het eerste drikt den persoon uit, die spreekt, het tweede dien, tot welken gesproken wordt, het derde dien, van welken gesproken wordt. Het laatste is van het uitgestrekte gebruik, daar het alle, zoo levenloose als levende, voorwerpen aanduidt, die in de taal, als werken, de werken, voorkomen. De eerste of sprekende persoon wordt bij ons, in het enkelvoud, door *ik*, in het meervoud, door *wij*, de tweede of toegesprokene persoon, in beide getallen, door *gij*, de derde persoon, of het afwezend onderwerp des gespreks, in het enkelvoud, naar het verschil der geslachten, door *hij*, *zij* op het, in het meervoud, door *zij* uitgedrukt. De opgegevene voornaamwoorden echter ondergaan, in de verbuiging, nog verschillende veranderingen, of liever worden, in de onderscheidene naamvallen, door andere woorden vervangen, die wij thans nog nader moeten doen kennen.

§. 91. De eerste persoon dan wordt, in de beide getallen, dijs verbogen:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. naamval. ik.	<i>wij</i> .
2. — mijns, mijner, of van mij.	onster, of van ons.

3. — mij, of aan mij. ons, of aan ons.

4. — mij. ons.

§. 92. De verbuiging van den tweeden persoon is, als volgt:

Enkelvoud.

Meervoud.

1. naamval. *gij*.

gij.

2. — uws, uwer, of van u.

uwer, of van u.

3. — u, of aan u.

u, of aan u.

4. — u.

u.

§. 93. Bij den eersten en tweeden persoon was de geslachtbepaling onnoodig, omdat hier het geslacht van zelf genoeg kennelijk is; doch bij den derden was het selve noodzakelijk; waarom dan ook onze taal drieërlei uitdrukking ter aanduiding van dien persoon heeft. Zie hier de verbuiging, in het enkel- en meervoud, voor de drie geslachten:

Mannelijk.	Enkelvoud.	Meervoud.	Ontijdig.
1. <i>hij</i> .	<i>hij</i> .	<i>zij</i> .	het.
2. <i>zijns, zijner, of van hem.</i>	<i>haar, of van haar.</i>	<i>haar.</i>	van het.
3. <i>hem, of aan hem.</i>	<i>haar, of aan haar.</i>	<i>haar.</i>	het, of aan het.
4. <i>hem.</i>	<i>haar.</i>	<i>haar.</i>	het.
	Meervoud.		
1. <i>zij</i> .	<i>zij</i> .	<i>zij</i> .	<i>zij</i> .
2. <i>hunner, of van hen.</i>	<i>haar, of van haar.</i>	<i>hunner, of van hen.</i>	<i>hen.</i>

3. <u>hijn</u> , of <u>aan</u> <u>hen</u> .	<u>haar</u> , of <u>aan</u> <u>haar</u> .	<u>hijn</u> , of <u>aan</u> <u>hen</u> .
4. <u>hen</u> .	<u>haar</u> .	<u>hen</u> .

§. 94. De beide vormen van den tweekenden naamval, mijn en mijner, uws en uwer, kunnen onberispelijk, zonder onderscheid van geslacht, gebruikt worden. Men mag echter ook mijns en uws voor het mannelijke, mijner en uwer voor het vrouwelijke bezigen. Tijns en tijner zijn natuurlijk beiden alleen ter aanduiding van een' mannelijk' persoon geschikt. Zelen echter zeren aan het eerste den voorrang. Ter opheldering van het hier gezegde zij met een woord aangemerkt, dat mijns, mijner, uws, uwer, tijns, tijner, eigenlijk tweede naamvallen zijn van de bezittelijke voornaamwoorden mijn, uw, zijn, welke mannelijke of vrouwelijke vorm schijnt af te hangen van eenig verzwegen zelfstandig naamwoord van het mannelijke of vrouwelijke geslacht.

§. 95. Gij, dat thans, zoo in het enkelvoud als meervoud, gebruikt wordt, is, in zijnen oorsprong, alleen meervoudig. Voor het enkelvoud was oorspronkelijk du, en in de verbogene naamvallen dij in gebruik; dan eene soort van wellerendheid is oorspronkelijk geweeft, dat men, in nasolging der Franschen, dit du en dij buiten gebruik gesteld, en verkoken heeft, in beide getallen, zich van het meervoudige gij te bedienen.

§. 96. Hijn en hen zijn eigenlijk niet dan door dialect verschil onderscheiden, en mogen dus, in den derden en vierden naamval, onderschillig

gebruikt worden. Het gebruik echter heeft gewild, dat het eerste in den derden, het andere in den vierden naamval zoude gebruygd worden. — Voor haar zegt men ook, volgens eenen anderen tongval, heer, dat echter slechts in een enkel getal ter vermijning van eene onaangename klanksherhaling, gebruikt wordt.

§. 97. Ter onbepaalde aanduiding van den derden persoon, vooral in het meervoud, dient het woordje men, dat van gelijken oorsprong is met man, men, sch, en dus eigenlijk menschelijke personen betee-kent. Desgelijks wordt iemand onbepaald van een' persoon gezegd, welk woord geene andere verbuiging heeft, dan die van iemand in den tweekenden naamval.

2. Over de wederkerige voornaamwoorden.

§. 98. Wederkerige voornaamwoorden zijn de zoodanige, van welke men zich bedient, wanneer de werking van een' persoon of eene zaak op den werker zelven, of het onderwerp der rede terugkeert. Wij bezitten daarsan eigenlijk slechts één, en dit nog alleen voor den derden en vierden naamval, waarbij het gebruik van een derde, gelijk voornaamwoord ook alleen, of voornamelijk te pas kan komen. Dit éene, eigenlijk gezegde, wederkerige voornaamwoord heet zich, en wordt, in de twee genoemde naamvallen, in alle geslachten, zowel in het enkel — als meervoud,

geberigd, als de man heeft zich voor het loofd
geslagen; de vrouw heeft zich het haar uitge-
trokken; de kinderen hebben zich bekeerd; de
vinken hebben zich in het net vernard.

§. 99. Wanneer, bij den eersten of tweeden per-
soon, de werking tot den werker zelven betrekking
heeft, of tot hem wederkeert, bedient men zich
van de persoonlijke voornaamwoorden, als ik heb
mij gewasschen; gij moest u schamen. Doch, bij
den derden persoon zou het gebruik van het per-
soonlijk voornaamwoord onzekerheid en verwar-
ring kunnen baren, en daarom heeft men hier,
voor het wederkeerige zich in gebruik gesteld.

§. 100. Om de bovengemelde terugkeering nog na-
drukkelijker aan te duiden, voegt men, somtijden,
zoo bij het wederkeerige, als intonderheid bij de voor-
naamwoorden van den eersten en tweeden persoon,
het aanspikend voornaamwoord zelf, als ik wil
mij zelven niet vrijspelen; gij hebt het niemand,
dan u zelven, te wijten; hij graapt zich zelven een
kuil.

§. 101. Eindelijk zij nog met een woord aangemer-
kt, dat ook de bezittelijke voornaamwoorden zijn,
hij en haar eene beteekening hebben, die wederkeer-
zig is, of terugkeert tot den werker zelven, of het
hoofdonderwerp der rede. De nadere verklaring
hiervan, welke eigenlijk tot de woordvoering behoort,
is te vinden in de *Syntaxis*, door de Heer Maatschapp,
zij uitgegeven, bb. 23.

3. over de bezittelijke voornaamwoorden.

§. 102. Bezittelijke voornaamwoorden noemt
men die, welke geschikt zijn, om eenig voorwerp
aan een' persoon of eene zaak toe te eigenen,
als ik heb mijne kinderen hartelijk lief; de
deligdzame heeft God tot zijn' beschermmer; wij
hebben ons geld vergeeft daaraan besteed. Zij
komen van de persoonlijke voornaamwoorden af,
en mogen als daarvan gevormde bijvoegelijke naam-
woorden beschouwd worden. ook schikken zij
zich, gelijk deze, in kunne verbuiging, naar de
zelfstandige naamwoorden, met welke zij ver-
eenigd worden.

§. 103. Mijn en ons hebben betrekking tot
den eersten persoon, in het enkel—en meer-
voud; u tot den tweeden persoon, in beide ge-
tallen; zijn en hun eigenen iets toe aan den
derden persoon, het eerste aan een' enkelen,
het laatste aan meerderen; doch zij worden
alleen gebruikt in betrekking tot woorden van
het mannelijke of onzijdige geslacht, terwijl voor
die van het vrouwelijke, in beide getallen, haar
geberigd wordt. Deze laatste onderscheiding, wel-
ke aan de voordragt geene geringe duidelijk-
heid bijket, is iets, dat onze taal boven vele
andere vooruit heeft. Voor het bezittelijke
haar kan men ook heur zeggen; doch alleen
in het geval, waarvan boven §. 96. gesproken
is.

二十七

S. 104. Om de verbuiging der bezittelijke voor-
naamwoorden te doen kennen, zullen wij die
van mijn hier laten volgen.

Mannelijk.	Enkelvoud.	Onzijdig.
1. mijn.	mijne.	mijn.
2. mijns, of van mijnen.	mijner, of van mijne.	mijns, of van mijn.
3. mijnen, of aan mijnen.	mijne, mijner, of aan mijne.	mijn, mijnen, of aan mijn.
4. mijnen.	mijne.	mijn.
	Meervoud.	
1. mijne.	Zoo als in het	Zoo als in het
2. mijner, of aan mijne.	enkelvoud.	mannelijke geslacht.
3. mijnen, of aan mijne.		
4. mijne.		

S. 105. ons, uw, zijn, hún en haar hebben
dezelvde buiging. Bij het eerste heeft alleen
dit verschil plaats, dat men in den eersten
naamval van het mannelijke geslacht, ook
in het enkelvoud, onke zegt, als onke vader,
enk. Dat hún in de verbuiging eene twee,
de n aanneemt, zal naauwelyks herin-
nering behoeven.

S. 106. Eindelyk zij nog aangemerkt, dat
voor de bezittelijke voornaamwoorden ook
het bepalende lidwoord de geplaatst wordt,
als de mijne, de zijne, de úwe, enk. Zoo

Zegt men dit is niet úwe pen, maar de
mijne; dit boek is niet het úwe, maar het
zijne.

A. Over de vragende voornaamwoorden.

S. 107. Voornaamwoorden, geschikt om eene
vraag aan te duiden, dragen den naam van
vragende voornaamwoorden. Zij zijn wie, wat,
welke, hoedanige. Met wie vraagt men, on-
bepaald, naar personen, als wie heeft u dat
gezegd? Wien behoort die buitenplaats? —
Wat wordt nog onbepaald gebruikt, om naar
allerlei onbekende voorwerpen te vragen, als
wat zoekt gij? Wat heeft men u verhaald?
— Welke dient, om meer bepaald naar personen
of zaken te vragen, als wie heeft dat huis ge-
kocht? mijn neef. welke neef? — Wat hebt gij
gehoord? eene goede tijding. welke tijding? —
hoedanige eindelyk wordt gebruikt, wanneer
men, bij zijne vraag, eigenlyk den aard of de
hoedanigheid van een persoon of eene zaak
bedoelt; als hoedanige man, hoedanige vrouw
heeft u dat gezegd? hoedanig huis is daar
geboord?

S. 108. Wat wordt ook meermalen voor een
zelfstandig naamwoord, zonder onderscheid van
geslacht of getal, geplaatst, en dient, in dat
getal, om eene meer bepaalde vraag te doen,
als aan wat tafel hebt gij gegeten? Wat zijn
hebt gij daar? Wat menschen gingen daar

voorbij? om nog bepaalder te vragen, plaatst men achter wat wel eens het voorzetsel voor, en het onbepalend lidwoord een, of ook wel alleen het cepte, als wat voor een man is dat? wat voor wijn hebt gij gedronken? Bij het meervoud valt een natuurlijk altijd weg. voortv wordt dit lidwoord, tot hetzelfde einde, ook geplaatst achter welk en hoedanig, die, in dat geval, altijd onverbogen blijven, als welke eene belooning zouwt gij verlangen? hoedanig eene geaardheid heeft uw vriend? In het bij, zonder wordt welk een bij een uitroep van verwondering gebruikt, als welk een man is dat!

§. 109. omtrent wat moeten wij voortv nog aanmerken, dat het, op zich zelf staande, geen voorzetsel voor zich ontvangt; maar dat men, in stede van aan, met, voor wat, zeggen moet waaraan, waarmede, waarvoor.

§. 110. Wien moeten wij de verbuiging van wie en welke nog doen kennen. Dezelve is, als volgt:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	onkijdig
1. <u>Wie</u> .	<u>Wie</u> .	<u>Wat</u> , dit wordt niet verbogen.
2. <u>Wien</u> , of van <u>Wien</u> .	<u>Wier</u> , of van <u>Wie</u> .	
3. <u>Wien</u> , of aan <u>wien</u> .	<u>Wie</u> , of aan <u>Wie</u> .	
4. <u>Wien</u> .	<u>Wie</u> .	

Meervoud.

Man. en vrouwel.	onkijdig.
1. <u>Wie</u> .	Zonder meervoud.
2. <u>Wier</u> , of van <u>Wie</u> .	
3. <u>Wie</u> , <u>wien</u> (*), of aan <u>Wie</u> .	
4. <u>Wie</u> .	

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	onkijdig
1. <u>Welke</u> .	<u>welke</u> .	<u>Welk</u> .
2. <u>Welks</u> , of van <u>Welken</u> .	<u>Welker</u> , of van <u>welke</u> .	<u>welks</u> , of van <u>welk</u> .
3. <u>Welken</u> , of aan <u>welken</u> .	<u>Welke</u> , of aan <u>welke</u> .	<u>welk</u> , <u>welken</u> , of aan <u>welk</u> .
4. <u>Welken</u> .	<u>welke</u> .	<u>welk</u> .

Meervoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	onkijdig.
1. <u>Welke</u> .	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. <u>Welker</u> , of van <u>welke</u> .		
3. <u>Welken</u> , of aan <u>welke</u> .		
4. <u>Welke</u> .		

5. over de aanspikende voornaamwoorden.

§. 111. Aanspikende voornaamwoorden zijn die, welke dienen, om zekere voorwerpen, als met den vinger, aan te wijzen. De voornaampte,

(* Wien echter nooit voor het vrouwelijke geslacht.)

die men daartoe gemeenlijk brengt, zijn dexe, die, gene, degene, diegene, dexelte, dexelpde, lulke, lekere, desgelijke, dergelijke, dusdanige, zo, banige.

§. 112. Dexe, die, gene dienen ter onderscheiding van personen en zaken, als in de alge-
meene vernarring heeft dexe zijn hoed, die zijn
stok, gene zijn mantel verloren. Dexe en
gene beteekent ook dikwerf zoo veel als de
eene en andere, als ik heb dexe en genekle,
nigheden voor mijn kind gekocht. — Voorts wordt
gene van iets afgelegens gebruikt, in tegenstel-
ling van dexe, dat op iets nabijgelegens liest,
als aan dexe zijde der rivier stonden de romei-
nen, aan gene de germanen. ook wordt gene
van een' afgelegenen tijd gebruikt, als in gene
gelukkige dagen.

§. 113. Dexe wordt op de volgende wijze ver-
bogen:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	ontijdig.
1. <u>dexe</u> .	<u>dexe</u> .	<u>dit</u> .
2. <u>dexel</u> , of van <u>dexen</u>	<u>dexer</u> , of van <u>dexe</u> .	<u>dexel</u> , of van <u>dit</u> .
3. <u>dexen</u> , of aan <u>dexen</u> .	<u>dexe</u> , <u>dexer</u> , of aan <u>dexe</u> .	<u>dit</u> , <u>dexen</u> , of aan <u>dit</u> .
A. <u>dexen</u> .	<u>dexe</u> .	<u>dit</u> .
	Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	ontijdig.
1. <u>dexe</u>	Zoo als in het	Zoo als in het

2. <u>dexer</u> , of van <u>dexe</u> .	enkelvoud.	mannelijke geslacht.
3. <u>dexen</u> , of aan <u>dexe</u> .		

A. dexe.

§. 114. Die, dat wordt verbogen als wie, wat.
— De verbuiging van gene is, als volgt:
Enkelvoud.

	Mannelijk.	Vrouwelijk.	ontijdig.
1. <u>gene</u> .	<u>gene</u> .	<u>gene</u> .	<u>gene</u> .
2. <u>genes</u> , of van <u>genen</u> .	<u>gener</u> , of van <u>gene</u> .	<u>genes</u> , of van <u>gene</u> .	<u>genes</u> , of van <u>gene</u> .
3. <u>genen</u> , of aan <u>genen</u> .	<u>gene</u> , <u>gener</u> , of aan <u>gene</u> .	<u>gene</u> , <u>genen</u> , of aan <u>gene</u> .	<u>gene</u> , <u>genen</u> , of aan <u>gene</u> .
A. <u>genen</u> .	<u>gene</u> .	<u>gene</u> .	<u>gene</u> .
	Meervoud.		
1. <u>gene</u> .	Zoo als in het	Zoo als in het	
2. <u>gener</u> , of van <u>gene</u> .	enkelvoud.	mannelijke geslacht.	
3. <u>genen</u> , of aan <u>gene</u> .			
A. <u>gene</u> .			

§. 115. De gene en die gene hebben eene dub-
bele verbuiging, daar de en die op de wijze
dier woorden, en gene naar het straks opge-
geven voorbeeld verbogen wordt. gelijke dub-
bele verbuiging zullen wij straks in dexelte,
en dexelpde opmerken.

§. 116. Dexelte liest op een' persoon, of eene
zaak waarvan gesproken is, als ik vond den

tuin open, en ging in denkelken. Dezelvde heeft meer nadruk, en duidt aan, dat geen ander bedoeld wordt, dan die, van wien gesproken is, als ik ontmoette denkelvden man, die mij den vorigen dag was tegengekomen, en sprak met denkelken. — Voor het onzijdige hetkelve zegt men dikwerf, bij verkorting, het.

§. 117. Wij laten hier de verbuiging van dekel, ve volgen, waar uit terens die van dekelvde, welke slechts in eene enkele bijzonderheid verschilt, gelijk die van kelp, kelve, gekend kan worden.

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
1. <u>dekelve</u> .	<u>dekelve</u> .	<u>hetkelve</u> .
2. <u>deskelvs</u> , <u>deskelven</u> , of van <u>denkelken</u> .	<u>derkelver</u> , of van <u>dekelve</u> .	<u>deskelvs</u> , <u>deskelven</u> , of van <u>hetkelve</u> .
3. <u>denkelken</u> , of aan <u>denkelken</u> .	<u>dekelve</u> , <u>derkelver</u> , of aan <u>dekelve</u> .	<u>hetkelve</u> , of aan <u>hetkelve</u> .
4. <u>denkelken</u> .	<u>dekelve</u> .	<u>hetkelve</u> .
	Meervoud.	
1. <u>dekelve</u> .	Zoo als in het enkelvoud.	gelijk het mannelijk.
2. <u>derkelver</u> , of van <u>dekelve</u> .		
3. <u>denkelken</u> , of aan <u>dekelve</u> .		
4. <u>dekelve</u> .		

De bijzonderheid, waarin de verbuiging

van dekelvde van die van dekelve verschilt, is, dat in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht geene tweederlei verbuiging plaats heeft, maar alleen deskelvden gezegd wordt.

6. Over de betrekkelijke voornaamwoorden.

§. 118. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn de loodanige, die betrekking hebben op personen of zaken, van welke te voren gesproken is. Daartoe behooren welke, denwelke, die, wie, als ik ben de man, die u dat gezegd heeft; hij verloor den dierbaarsten schat, dien, op, welken hij op aarde bezat; de nachtegaal zingt met eene stem, wier, of, welker liefelijkheid elk behoort, enz.

§. 119. omtrent die en wie verdient aange-merkt te worden, dat het eerste niet dan in den eersten en vierden naamval, het tweede schier alleen in de verbogene naamvallen, en wel voornamelijk in den tweeden en derden, gebruikt wordt. ook moeten wij hier waarschuwen tegen den misflag der genen, die wiens, dat alleen tot het mannelijke geslacht behoort, ook in het onzijdige, voor welks, gebruiken.

§. 120. De verbuiging der opgegevene voornaamwoorden is, in het voorgaande, reeds aangewezen. Het misgebruikte denwelke is, in verbuiging, aan dekelve gelijk, met uithoofding van den tweeden naamval, waar men

alleen deswelken, niet deswelke, zegt.

G. over de werkwoorden.

1. Derzelver aard.

S. 121. Wij zijn thans tot het gewigtigste deel der taal op rede, en dat tereus de ruijste Stoffe tot bewondering van de menphelijke Schrandere, keid oplevert, het werkwoord namelijk, geworperd. Hetzelve dient in het algemeen, om datgene uit te drukken, wat men van een' persoon of eene zaak wil zeggen, en is derhalve in iederen vol, zin onontbeerlijk. Meer bepaaldelijk worden door de werkwoorden de werking, het bestaan, het lijden, het worden, de beweging, zijt, en wat dics meer zij, van de voorwerpen aangeduid. Bij een naauwkeurig toekigt onderscheidt men, in hunne beteekenis, twee hoofdraken, de uitdrukking namelijk van zekere gesteldheid, werking of hoedanigheid van een voorwerp, en de verzekering, dat die gesteldheid, werking of hoedanigheid met dez draad aan hetzelve toebehoort. Dit laatste maakt het eigenlijke werken van het werkwoord uit, en wordt door het werkwoord zijn aangeduid, hetwelk daarom ook door zeken, niet ten onrechte, het werkwoord bij uitnemendheid, of het zelfstandig werkwoord genoemd wordt. Hetzelve ligt inderdaad, bij ieder werkwoord, ten grondslag. Immers, wanneer ik zeg het paard loopt, de kon schijnt, zoo druk ik hetzelve uit, alsof ik zei, de het paard is loopende, de kon is schijnende.

S. 122. gelijk de zelfstandige naamwoorden voor verbuiging vatbaar zijn, zoo nemen de werkwoorden insgelijks, door middel der dusgenoemde vervoeging, onderscheidene veranderingen aan. Door dit middel namelijk wordt: 1) de persoon, die iets bedrijft, ondersaat of zich in zekere gesteldheid bevindt; 2) de tijd, wanneer; en 3) de wijze van het voorstel uitdrukt. Er zijn talen, waarin deze drie bijzonderheden alleen door onderscheidene veranderingen in het werkwoord zelf worden uitgedrukt; doch de onze heeft daartoe ook nog meer andere hulpmiddelen noodig, gelijk ons in het vervolg nader blijken zal.

2. Soorten van werkwoorden.

S. 123. Men onderscheidt in onze taal, gelijk in de meeste, voorgaans vijf soorten van werkwoorden, de bedrijvende namelijk, lijdende, wederkeezige, onzijdige en onpersoonlijke.

S. 124. Door bedrijvende verstaat men die werkwoorden, door welke eene werking wordt uitgedrukt, die op een ander voorwerp overgaat, als de meester onderwijst zijne leerlingen; de timmerman bouwt het huis. De werkwoorden onderwijzen, bouwen, namelijk, duiden een bedrijf aan, dat niet vol, ledig is, ten zij men tereus het voorwerp konne, dat onderweken, gebouwd wordt.

S. 125. Lijdende werkwoorden zijn die, waar bij het voorwerp der werking, als zekere handeling van een ander ondergaande, wordt voorgesteld,

als de leerlingen worden door den meester onder-
wezen; het huis wordt door den timmerman gebouwd.
Eigenlijk intusschen is dit meer een bijzondere
vorm, dan eene afzonderlijke soort van werkwoor-
den, daar alle bedrijvende, uit den werkenden, in
den lijdenden vorm kunnen overgebracht worden,
zoo als de bijgebrachte voorbeelden leeren. Verder
zij nog aangemerkt, dat de Nederduitjche werk-
woorden eigenlijk, door verroeging, geenen lijdenden
vorm hebben, maar dien alleen, door vereeni-
ging van de hulpwoorden zijn en worden met het
deelwoord, erlangen.

§. 126. De diatgenaamde wederkerige werkwoor-
den maken eigenlijk een onderdeel der bedrijven,
de uit. Men geeft dien naam aan zulke werk-
woorden, wier werking niet overgaat van op den
werkenden persoon, als zich beroemen, zich behel-
pen, zich bekennen, zich schamen, zich vergispen
en weinige andere. In eenen ruimeren zin
en min naauwkeurig, kan men ook de meeste
bedrijvende werkwoorden wederkerige noemen,
voor zoverre zij kunne werking etentoeer op
den handelenden persoon zelve, als op een an-
der voorwerp, kunnen overbrengen, bij voorbeeld,
zich waschen, zich beminnen, zich branden,
zich snijden, entk.

§. 127. Er is, buiten de genoemde, nog eene
talrijke klasse van werkwoorden, die men onlij-
dige noemt, omdat zij noch tot de bedrijvende noch
tot de lijdende kunnen gebracht worden, maar eene

middelsoort tusschen beide vormen. De werkwoorden,
die tot deze klasse behooren, geven op een bedrijf
te kennen, doch dat niet tot een ander voorwerp
overgaat, als loopen, wandelen, entk., of ook zulke
een bedrijf, waaraan het lijdende voorwerp in het
werkwoord zelf is opgesloten, als muisen, muisen
sangen, vissen, visch vangen; of eene eigenschap,
als glimmen, gloeijen, verbleeken, of eenen toev-
stand, als zitten, staan, liggen, zichten, entk.

§. 128. Onpersoonlijke werkwoorden, eindelijk, wor-
den de doodanige genoemd, die, uit hoopde van hün-
nen aard en beteekenis, geen der persoonlijke voor-
naamwoorden, ik, gij, hij of zij, vooropnemen, als het
dondert, regent, sneeuwt, entk.; het beroert, spijt,
verdriet, mij, u of hem, bij welke de persoonlijke
voornaamwoorden, in den verbogenen naamval,
achter het werkwoord komen.

§. 129. De benaming van onpersoonlijke is ech-
ter minder gepast, voor zoverre zich eigenlijk geen
werkwoord, zonder werkenden persoon, laat denken,
en in de taalkunde niet alleen de mensch, maar
ook alle voorwerpen in de natuur, leienlooke zoo,
wel als levende, als handelende beschouwd en voor-
gesteld worden. Dus bekleedt in het zeggen het
smart, of beroert mij dit gedaan te hebben, de on-
bepaalde wijze de plaats van den derden persoon,
alsof men zeide dit gedaan te hebben beroert of
smart mij. In de uitdrukkingen die daad be-
roert, of smart mij, neemt het zelfstandige naam-
woord de plaats van den derden persoon in. Het

Sneeuwt, hagelt, bliksem, enz. beteekent hetkelpde, als daar is sneeuwt, hagel, bliksem. E'en zoo is het gelegen met den lijdenden vorm der onzijdige werkwoorden, welke, omdat zij kinne werking op geen ander voorwerp overbrengen, uit den aard, in dien vorm geen werkenden persoon voor zich duldend. Dus geven de uitdrukking daar wordt geslapen, gemandeld, enz. zoo veel te kennen, als hetgene daar gedaan wordt, is slapen, wandelen enz.

3. Nadere rangschikking der Nederduitsche werkwoorden ten aanzien van kinne verroeging.

S. 130. De Nederduitsche werkwoorden zijn, voort nog in twee hoofdrangen onderscheiden naar de verschillende verandering, die zij, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, ondergaan. Die tot den eersten hoofdrang behooren, worden ongelijkvloeiende, die van den tweeden gelijkvloeiende genoemd. Buitendien zijn er nog eenige werkwoorden, die, in kinne verroeging, van de gemene regelmaat afwijken, en uit dien hoofde den naam van onregelmatige dragen.

S. 131. Ongelijkvloeiende werkwoorden zijn die, welke, bij kinne verroeging, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, hetzij in den eersten alleen, hetzij ook in beide, van wortelklinker veranderen, als geven, gaf, gegeven, deijen, dreef, gedreeven; spreken, sprak, gesproken. Men kan, behalve voorbeelden nog leeren, dat het

lijdende deelwoord het voorvoegsel ge vooropneemt, en, even als de onbepaalde wijze, op en eindigt, alsmede, dat in sommige werkwoorden de wortelklinker, bij het deelwoord, eene andere verandering ondergaat, dan bij den onvolmaakt verledenen tijd. Ten aanzien van het voorvoegsel ge moet verder nog worden aangemerkt, dat het, zelve wegrukt bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, als beleeden, niet begeleden, van belyden; beschreuen, niet begeschreuen, van beschrijven, enz.

S. 132. gelijkvloeiende werkwoorden zijn die, welke kinne wortelklinker steeds onveranderd behouden. De onvolmaakt verledene tijd van deze werkwoorden wordt gevormd door achtervoeging van de of te achter het zakelijke deel van dezelve, en het lijdende deelwoord door achtervoeging van de enkele d of t, en voorvoeging van ge. Dus komt, op de voorgestelde wijze, van leef, het zakelijke deel van leven, de onvolmaakt verledene tijd leefde, en het deelwoord geleefd; van smaak, het zakelijke deel van smaaken, smaakte en gemaakt; van hoor, het zakelijke deel van hooren, hoorde en gehoord; van koop, het zakelijke deel van kopen (koop weder), koopte en gchoopt, enz. Het gekogde omtrent de wegraking van het voorvoegsel ge bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, is ook hier

toepasselijk, als bemind, niet begemind, beminnen, enz.

S. 133. Enkele werkwoorden zijn deels gelijk, deels ongelijkvloeyend, of liever zijn van den staat van ongelijkvloeyende, door verloop van tijd, tot dien der gelijkvloeyende genaderd, als bakken, bak, te (ouderling bick), gebakken; lagchen, lachte (ouderling loech), gelagchen, wreken, wreekte (ouderling wrak, wrok), gezoken, en meer andere (*).

S. 134. Onregelmatige werkwoorden worden de loo, danige genoemd, die, in een of meerdere opzigten, van de genoemde soorten en gewone woordvoering afwijken en in het bijzonder die, welke uit onderscheide, ne werkwoorden tot een zijn zamengesmolten. Dus kan men slaan, bij verkorting voor slagen, en ik sla voor ik slaag, slag, geslagen; doen en ik doe (voor baden, ik daad), deed, gedaan (voor gedaen); staan en ik sta (voor standen, ik stand), stond, ge, staan (voor gestanden); gaan en ik ga (voor gan, gen, ik gang), ging, gegaan (voor gegangen; tiere

(*) Schrandere taalkenners hebben opgemerkt, dat de ongelijkvloeyende werkwoorden de oudste zijn, en de gelijkvloeyende, voor een groot deel, kunnen oorsprongverschuldigd zijn aan zelfstandige naamwoorden, die van ongelijkvloeyende werkwoorden afstammen. loo komt, by voorbeeld, lagchen, slagde, geslagde van het zelfstandige slag, en dit wederom van slaan (oudtijds lagens), slag, geslagen, lagens, loogde, gevoogde van het zelfstandige loog, en dit wederom van luigen, loog, gevoogen, enz.

en ik lie (voor ligen, ik lig), loog, gekien (voor ge, ligen), tot de onregelmatige brengen, voor looverre lij door de kamentrekking, die lij in de aangewezen gevallen ondergaan, van de gewone regelmaat afwijken. Desgelijks behooren mogen, kunnen en willen tot de onregelmatige werkwoorden, niet ste, chts voor looverre lij, in den derde persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze, niet, even als de overige werkwoorden, de t aannemen, als hij mag, kan en wil; maar ook voor looverre lij, of althans de beide excepte, in tegenstelling van de meeste werkwoorden, in de onbepaalde wijze en anderen klinker vertoonen, dan in den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze, en botendien, ook in de onderscheidene personen, eenen verschillenden klinker hebben, als mogen, ik mag, gij moogt, hij mag; — kunnen, ik kan, gij kunt, hij kan. Mogen wijkt, nog in een ander opzigt, van de gewone regelmaat af, als hebbende, in den onvolmaakt verledenen tijd, bij alle personen de t, die anders alleen achter den tweeden gevoegd wordt, als ik moogt, gij moogt, hij moogt. Hetzelfde geldt omtrent ik, gij en hij dragt, dacht, kocht, plagt, locht, van brengen, denken, koopen, plegen, loeken.

S. 135. Den naam van onregelmatige werkwoorden dragen inzonderheid de meeste hulpwoorden, dat is, die werkwoorden, van welke hulp men zich, bij de verzoeking, bedient. Van deze mag botenal het werkwoord zijn dus genoemd worden, als hetwelk uit verscheidene

werkwoorden, bennen, zijn, weken, enz. is zo,
mengstels, zoo als nader blyken zal, wanneer
mij de versoeging van hetzelve zullen opgeven.
ook zullen en hebben mogen onregelmatig
heeten. Dit, by voorbeeld, is de derde persoon
van den tegenwoordigen tijd der aantoonende
wijze van hebben, die heeft luidt, van het oude
werkwoord heven afgeleid; en de onvolmaakt
verledene tijd had, hadde, is gesproken uit za,
mentrekking van hadde, hadde, den on-
volmaakt verledenen tijd van het oude haben.
Van de onregelmatigheid der beide laatstgenoemde,
de hulpwoorden zal insgelijks nader blyken
uit de opgave van hunne versoeging.

A. over de versoeging, en byzonder over de
deelwoorden, en over de wijzen en tijden
der werkwoorden.

S. 136. Wat men door versoeging te verstaan
hebbe, is in het voorgaande reeds verklaard.
Er zijn talen, waarin dezelve byna geheel door
verandering van het werkwoord zelf, en voor-
al van deszelfs uitgang, geschiedt; doch in on-
ze taal heeft men daartoe, gelyk mede reeds
werd opgemerkt, de hulp van andere werkwoor-
den noodig, die, uit dien hoofde, hulpwoorden
genoemd worden. Deze zijn vier in getal, zullen,
hebben, zijn en worden. De
laatste komen meer byzonder by de lydende
werkwoorden, of in den lydenden staat te pas,

welke in onze taal eigenlyk geheel ontbreekt,
en niet, dan door behulp dier werkwoorden, kan
worden uitgedrukt. Zullen dient by alle
werkwoorden, om den toekomenden tijd uit te
drukken, als ik zal beminnen, ik zal bemind
worden, ik zal leven, enz. — Hebben wordt ge-
bruikt, om de verledene tijden aan te duiden,
niet slechts in alle bedrijvende werkwoorden,
als ik heb of had bemind, maar ook in een
groot deel der ontydige, als ik heb gemaakt,
had gestaan, enz. Doch dit alles zal, in het
vervolg, duidelyker worden.

S. 137. De deelwoorden vereijshen, in de eer-
ste plaats, eenige verklaring, omdat een dezelve,
by de versoeging onzer werkwoorden, van
grootten dienpt is. Men kan dezelve het best
beschryven als van werkwoorden afgeleide by-
voegelyke naamwoorden, die, om het deel, dat zij
aan de eigenschap van beide hebben, den naam
van deelwoorden dragen. Zij zijn twee in getal,
het bedrijvende of tegenwoordige, en het lydende,
de of verledene. Het eerste wordt gevormd
door achtervoeging van de achter de onbepaalde
wijze, als hoorende, gevende, lezende; het twee-
de door plaatsing van d of t achter het zake,
lyk deel des werkwoords, en voorvoeging van ge,
of ook, by de ongelijkvloeyende, door den uitgang en,
en het voorzetsel ge, als gheoord, gemaakt, gege-
ven, geleken, gesproken. Het laatste, schoon door-
gaans het lydende genoemd, kan echter, door byvoe-

ging van hebbende, ook als bedryvend, doch in den verledenen tijd, gebruikt worden, als gehoord, gelezen hebbende. In eenen lyden den tin krygt het ook tynde, het deelwoord van zyn, achter zich.

S. 138. Ter nadere kennis van de vervoeging der werkwoorden, moet men vooral een naauwkeurig begrip van hunne wyken en tyden hebben, by welke nadere ontwikkeling ook de onderscheiding van getallen en personen kennelyk zal worden. De wyken sijn vier in getal, de onbepaalde namelijk de aantoonende, gebiedende en aanvoegende.

S. 139. De onbepaalde wyke is die, welke de handeling van het werkwoord, in eenen algemeenen tin, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleen met aanwijzing van tijd, voorstelt, als hooren, gehoord hebben, zullen hooren, waarin zich de tegenwoordige, verledene en toekomstige tyd vertoonen.

S. 140. De aantoonende wyke is die, waardoor het bedryf, de toestand, enz., door een werkwoord uitgedrukt, naar de verscheidenheid der tyden, zegt, streekt wordt voorgesteld of aangetoond, als ik hoor, maak, heb gehoord, gemaakt, zal hooren, maken, enz.

S. 141. De gebiedende wyke wordt gebruikt tot het geven van eenig bevel, of ook om een verzoek, opwekking of vermaning uit te drukken. Daar de persoon, aan wien eenig bevel, verzoek, opwekking of vermaning geschiedt, tegenwoordig is, of voorondersteld wordt te sijn, komt hier geen verschil van tyden, en geen persoon buiten den trijer,

den, in het enkel- en meervoud, te pas. Detselbe wordt hier, in tegenstelling van hetgene by andere wyken geschiedt, achter het werkwoord geplaatst, als hoor, of hoort gij.

S. 142. De aanvoegende wyke is die, waar, door iets trijpelachtig of ontcker geregd wordt, waardoor een wensch, eene voorwaarde, toelating of aansporing wordt uitgedrukt. Zij komt, hoe op zich selve, als ook met voorplaatsing van voegwoorden, voor, in welk laatste geval zij echter niet van de voegwoorden afhangt, maar hare grond heeft in het ontckere der voorstelling, als hy leve, ga, werke; hy doe, wat hy wil, het zal hem niet gelukken; trachten wy dit te verwerpen; dat hy leve; ach dat ik hem gezien hadde; ik spreek, opdat ik gehoord worde; ik twijfel, of het waar hy, enz.

S. 143. De tyden, tot welke beschouwing wij thans overgaan, sijn vijf in getal, de tegenwoordige namelijk, de onvolmaakt verledene, de volmaakt verledene, de meer dan volmaakt verledene en de toekomstige tyd. Deze hebben, althans in de aantoonende en aanvoegende wyke, de onderscheiding van drie personen, den sprekenden, den toegesprokenen en dien, van wien gesproken wordt, en van het enkelvoudige en meervoudige getal gemeen.

S. 144. De tegenwoordige tyd duidt aan, dat de zaak, waarvan men spreekt, plaats heeft op het zelve oogenblik, waarop men spreekt, als ik

werk, ik schrijf, ik word bemind, gij slaapt, zij
lezen, enz.

§. 145. De onvolmaakt verledene tijd, die, even
als de voorgaande, door verandering van het werk,
woord zelf gevormd wordt, stelt eene zaak voor,
die voorbij is op den tijd, waarin men spreekt, maar
nog duurde op den tijd, waarvan men spreekt, of
duidt eene handeling aan, welke nog niet geheel
voorbij is, wanneer eene andere begint, als ik wer,
kte, ik schreef, ik werd bemind; toen ik van den
man sprak, zag ik hem voor mij staan.

§. 146. De volmaakt verledene tijd stelt eene
zaak voor, als geheel geëindigd op den tijd, waarin
men spreekt, zonder enig opzicht op eenigen ande-
ren tijd, of eenige andere handeling. Dese wordt
gevormd, bij de bedrijvende werkwoorden, door vereeni-
ging van het hulpwoord hebben, in den tegenvoor-
digen tijd, met het verledene of lydende deelwoord,
als ik heb bemind, gemaakt, gezien; bij de lyden-
de werkwoorden, door samenvoeging van het hulp-
woord zijn, in den aangevarenen tijd, met het hulp-
de deelwoord, als ik ben bemind; en bij de onrijdige
werkwoorden, deels door vereeniging van het hulp-
woord hebben, deels door die van zijn met het
meer genoemde deelwoord, als ik heb gearbeid, gen-
luisterd, gespraakt, gelegen, geslapen, en ik ben
gebleven, ontwaakt, gekonken, gekomen, gedaald,
enz. (*)

§. 147. De meer dan volmaakt verledene tijd
geeft te kennen, dat eene zaak reeds geheel

voorbij was, toen eene andere begon. Dese
wordt op gelijke wijze gevormd, als de voorgaande
tijd, door vereeniging namelijk van het hulpwoord
hebben of zijn, in den onvolmaakt verledenen tijd,
met het verledene deelwoord, als ik had gehoord,
gemaakt; ik was bemind, gebleven, enz.

§. 148. De toekomstige tijd beteekent, dat
iets zal geschieden, en wordt gevormd door
samenvoeging van het hulpwoord zullen met
de onbepaalde wijze van een werkwoord, als
ik zal maken, beminnen. Dan er is nog
een tweede toekomstige tijd, welke door vereeni-
ging van het hulpwoord zullen met den verle-
denen tijd der onbepaalde wijze gevormd wordt,
en te kennen geeft, dat iets toekomstig is op
den tijd, waarin men spreekt, doch verleden zal
zijn op den tijd, waarvan men spreekt, als ik
zal gehoord, gemaakt hebben, enz. Beide dese
tijden komen ook in de aanvoegende wijze voor,
alwaar de eerste beteekent, dat iets voorwaarden-
lijk, of op eene onderstelling toekomstig is, als
ik zoude maken, beminnen, geven, de tweede, dat
iets voorwaardenlijk toekomstig geweest is, als ik

(*) Men zegt gemeenlijk, dat die onrijdige werk-
woorden, welke meer een bedrijf, dan lyden beteekenen,
met hebben, die daarentegen, welke beteekenis meer
tot de lydende nadert, met zijn verwegd worden. Doch
dese regel is aan zoo vele uitkonderingen onderhevig,
dat dese den naam van regel geenszins voeren kan.

zoude gemaakt, bemind, gegeven hebben.

5. Voorbeelden van verroeping.

§. 149. Ter nadere opheldering van het te verroepen aangemerkte, en ter volledige ontvanning van het gewigtigste der taaldeelen, zullen wij thans eenige voorbeelden van verroeping laten volgen, en wel, in de eerste plaats, van de hulpwoorden zullen, hebben en zijn, als die in alle werkwoorden voorkomen, en daarna van een ge-, lykvloeyend en een ongelijkvloeyend werkwoord, zoo in den bedrijvenden, als lydenden staat.

§. 150. Het hulpwoord zullen, dat, volgens de opmerking van geleerde taalbeoefenaars, eigenlyk moeten, verplicht zijn beteekent, is alleen in die tijden en wijzen in gebruik, welke noodig zijn, om den toekomenden tijd uit te drukken. Zie hier dezelve:

Onbepaalde wijze.

Zullen.

Deelwoord.

Zullende.

Aantoonende wijze.

Tegenwoordige tijd.

enkelvoud.

ik zal.

gij zult.

hy, of zy zal.

meervoud.

Wij zullen.

gy zult.

ly zullen.

onvolmaakt verledene tijd (*).

(*) In de meeste spraakkunsten wordt zoude, niet als de onvolmaakt verledene tijd der aan-, toonende, maar als de tegenwoordige tijd der aan-, roegende wijze voorgesteld. Van deze voorstelling is onnaauwkeurig, en verriart twee geheel onderweerdene taken, deszelfs gebruik namelijk, als hulpwoord ter verroeping van andere werkwoorden, en den tijd en de wijze, die daaraan op zich zelve, bij de verroeping van het werkwoord zullen, eigen zijn. Als onderdeel van dit werkwoord beschouwd, is zoude niet anders, dan de onvolmaakt verledene tijd der aantoonende wijze. Voor zullen, namelijk, zeide men oüdtijds, volgens eene gebruikelijke letterverwisseling, ook kollen en kallen. Van het laatste is de eerste en derde persoon van het enkelvoud van den tegenwoordigen tijd, ik en hy zal, in gebruik gebleven; van kollen wordt, volgens de regelmaat der gelijkvloeyende werkwoorden, de onvolmaakt verledene tijd ik kolde gevormd, waaruit, volgens eene zeer gebruikelijke letterverwisseling, ik zoude gesproten is. Dezelfde verwisseling doet zich voor in solddy, soldy, soudenier, en soldaat; in gulden, vergulden, en goud; in houden, en houden, van welk laatste de onvolmaakt verledene tijd hiels zijnen oorsprong heeft; in enkelvoudig, meervoudig voor enkelvoudig, meervoudig, van het oude vol-
den, thans voinden; in woude, by verkorting wou, voor wolde, van het oude wollen, thans willen, en vele anderen.

ik zoude.

gij zoudet, of zoudt.

hy, of hy zoude.

S. 151. De verroeping van het werkwoord hebben geschiedt op de volgende wijze: onbepaalde wijze.

Tegenw. tyd. hebben.

verledene tyd. gehad hebben.

Toekomende tyd. zullen hebben.

Deelwoorden.

hebbende.

gehad hebbende.

zullende hebben.

Manntoonende wijze.

Tegenwoordige tyd.

Enkelvoud.

Meervoud.

ik heb.

wij hebben.

gij hebt.

gij hebt.

hy, of hy heeft.

hy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

ik had.

wij hadden.

gij hadt.

gij hadt.

hy, of hy had.

hy hadden.

volmaakt verledene tyd.

ik heb gehad.

wij hebben gehad.

gij hebt gehad.

gij hebt gehad.

hy, of hy heeft gehad.

hy hebben gehad.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

ik had gehad.

wij hadden gehad.

gij hadt gehad.

gij hadt gehad.

hy, of hy had gehad.

hy hadden gehad.

Toekomende tyd.

ik zal hebben.

wij zullen hebben.

wij zouden.

gij zoudet, of zoudt.

hy zouden.

gij zult hebben.

hy, of hy zal hebben.

Dreede toekomende tyd.

ik zal gehad hebben.

gij zult gehad hebben.

hy, of hy zal gehad heb,

ben.

gij zult hebben.

hy zullen hebben.

wij zullen gehad hebben.

gij zult gehad hebben.

hy zullen gehad hebben.

Gebiedende wijze.

heb gij.

hebt gij.

Manntoegende wijze.

Tegenwoordige tyd.

dat ik hebbe.

dat wij hebben.

dat gij hebbet.

dat gij hebbet.

dat hy, of hy hebbe.

dat hy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik hadde.

dat wij hadden.

dat gij haddet.

dat gij haddet.

dat hy, of hy hadde.

dat hy hadden.

volmaakt verledene tyd.

dat ik gehad hebbe.

dat wij gehad hebben.

dat gij gehad hebbet.

dat gij gehad hebbet.

dat hy, of hy gehad hebbe.

dat hy gehad hebben.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

dat ik gehad hadde.

dat wij gehad hadden.

dat gij gehad haddet.

dat gij gehad haddet.

dat hy, of hy gehad hadde.

dat hy gehad hadden.

Toekomende tyd.

dat ik zoude hebben.

dat wij zouden hebben.

dat gij zoudet hebben.

dat gij zoudet hebben.

dat hy, of hy zoude hebben.

dat hy zouden hebben.

Tweede toekomstige tijd.

Dat ik zoude gehad hebben.	Dat wy zouden gehad hebben.
Dat gij zoudet gehad hebben.	Dat gij zoudet gehad hebben.
Dat hij, of zy zoude gehad hebben.	Dat hij zouden gehad hebben.

S. 152. Het werkwoord zijn wordt dus verzoegd:

onbepaalde wijze.

tegenw. tijd.	verledene tijd.	toek. tijd.
<u>zijn</u> , of <u>weken</u> .	geweest <u>zijn</u> .	<u>kunnen zijn</u> , of <u>weken</u> .
	Deelwoorden.	
<u>zijnde</u> , of <u>wetende</u> .	geweest <u>zijnde</u> .	<u>kunnende zijn</u> .

Antoonende wijze. of weken. tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

ik ben.
gij zijt.
hij, of zij is (*).

Meervoud.

wij zijn.
gij zijt.
zij zijn.

onvolmaakt verledene tijd.

ik was.
gij waart.
hij, of zij was.

wij waren.
gij waart.
zij waren.

volmaakt verledene tijd.

ik ben geweest.
gij zijt geweest.
hij, of zij is geweest.

wij zijn geweest.
gij zijt geweest.
zij zijn geweest.

Meer dan volmaakt verledene tijd.

ik was geweest.
gij waart geweest.
hij, of zij was geweest.

wij waren geweest.
gij waart geweest.
zij waren geweest.

Toekomstige tijd.

ik <u>zal zijn</u> .	wij <u>kunnen zijn</u> .
gij <u>zult zijn</u> .	gij <u>kult zijn</u> .
hij, of zij <u>zal zijn</u> .	zij <u>kunnen zijn</u> .

Tweede toekomstige tijd.

ik <u>zal geweest zijn</u> .	wij <u>kunnen geweest zijn</u> .
gij <u>zult geweest zijn</u> .	gij <u>kult geweest zijn</u> .
hij, of zij <u>zal geweest zijn</u> .	zij <u>kunnen geweest zijn</u> .

gebiedende wijze.

wees gij. | weest of zijt gij.

(*). Deze derde persoon heeft zijn oorsprong van het mefogottische im, is, ist, waarvan de Engel, seken nog iam, ik ben, overig hebben. De onregelmatigheid van het werkwoord zijn ontstaat daaruut, dat in hetzelfde onderscheidene werkwoorden zijn ineengesmolten. Gelyk de derde persoon is van im, zoo is de eerste persoon van het oude binnen afkomstig, in het hoogduitsch binnen, van waar zij ich bin, du bist in gebruik hebben. De verdere gedeelten worden gevormd door vereeniging van de werkwoorden zijn, en weten of weren, van welk laatste zich de sporen voordoen in gij waart, wij en zij waren. Het lydende deelwoord van dit weken luidt, volgens den aard der ongelijk vloeyen, de werkwoorden, eigenlijk geweten; doch dit is enkel, als byvoegelyk naamwoord, in gebruik, terwyl het gebruikelijke deelwoord geweest naar den trant der gelyk vloeyende gevormd is.

Aanroegende wijze.
tegenwoordige tijd.

Dat ik <u>hij</u> .	Dat wij <u>zijn</u> .
Dat gij <u>zijt</u> .	Dat gij <u>zijt</u> .
Dat hij, of zij <u>zij</u> .	Dat zij <u>zijn</u> .

onvolmaakt verledene tijd.

Dat ik <u>ware</u> .	Dat wij <u>waren</u> .
Dat gij <u>waret</u> .	Dat gij <u>waret</u> .
Dat hij, of zij <u>ware</u> .	Dat zij <u>waren</u> .

volmaakt verledene tijd.

Dat ik <u>zij</u> genceeft.	Dat wij <u>zijn</u> genceeft.
Dat gij <u>zijt</u> genceeft.	Dat gij <u>zijt</u> genceeft.
Dat hij, of zij <u>zij</u> genceeft.	Dat zij <u>zijn</u> genceeft.

meer dan volmaakt verledene tijd.

Dat ik <u>ware</u> genceeft.	Dat wij <u>waren</u> genceeft.
Dat gij <u>waret</u> genceeft.	Dat gij <u>waret</u> genceeft.
Dat hij, of zij <u>ware</u> genceeft.	Dat zij <u>waren</u> genceeft.

Toekomende tijd.

Dat ik <u>houde</u> zijn.	Dat wij <u>houden</u> zijn.
Dat gij <u>houdet</u> zijn.	Dat gij <u>houdet</u> zijn.
Dat hij, of zij <u>houde</u> zijn.	Dat zij <u>houden</u> zijn.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik <u>houde</u> genceeft zijn.	Dat wij <u>houden</u> genceeft zijn.
Dat gij <u>houdet</u> genceeft zijn.	Dat gij <u>houdet</u> genceeft zijn.
Dat hij, of zij <u>houde</u> ge- weeft zijn.	Dat zij <u>houden</u> genceeft zijn.

S. 153. De verwoeging van worden geschiedt op de volgende wijze:
onbepaalde wijze.
tegenw. tijd. | verledene tijd. | toekom. tijd.

<u>worden</u>	geworden zijn.	zullen worden.
---------------	----------------	----------------

Deelwoorden.

<u>wordende</u> .	geworden zijnde.	zullende worden.
-------------------	------------------	------------------

Aanroegende wijze.
tegenwoordige tijd.

enkelvoud.	meervoud.
ik <u>word</u> .	wij <u>worden</u> .
gij <u>wordt</u> .	gij <u>wordt</u> .
hij, of zij <u>wordt</u>	zij <u>worden</u> .

onvolmaakt verledene tijd.

ik <u>werd</u> , of <u>wierd</u> (*).	wij <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .
gij <u>werdt</u> , of <u>wierdt</u> .	gij <u>werdt</u> , of <u>wierdt</u> .
hij, of zij <u>werd</u> , of <u>wierd</u> .	zij <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .

volmaakt verledene tijd.

ik <u>ben</u> geworden.	wij <u>zijn</u> geworden.
gij <u>zijt</u> geworden.	gij <u>zijt</u> geworden.
hij, of zij <u>is</u> geworden.	zij <u>zijn</u> geworden.

meer dan volmaakt verledene tijd.

(*) op gezag van achtbare taalkenners, wordt in vele spraakkunsten werd als de onvolmaakt verledene tijd van de aantoonende, en wierd als die van de aanroegende wijze, opgegeven. Doch die onderscheiding is geheel willekeurig, en niet gegrond op den aard der tale, welke, in geen geval, eene dergelyke onderscheiding der aantoonende en aanroegende wijze kent. Werd en wierd is een loiter dialectverschil; het eerste werd oudtijds ook meermalen in de aantoonende wijze voor wordt gebruikt.

<u>ik was geworden.</u>	<u>wij waren geworden.</u>
<u>gij waart geworden.</u>	<u>gij waart geworden.</u>
<u>hy, of hy was geworden.</u>	<u>hy waren geworden.</u>

Toekomende tyd.

<u>ik zal worden.</u>	<u>wij zullen worden.</u>
<u>gij zult worden.</u>	<u>gij zult worden.</u>
<u>hy, of hy zal worden.</u>	<u>hy zullen worden.</u>

Tweede toekomende tyd.

<u>ik zal geworden zijn.</u>	<u>wij zullen geworden zijn.</u>
<u>gij zult geworden zijn.</u>	<u>gij zult geworden zijn.</u>
<u>hy, of hy zal geworden zijn.</u>	<u>hy zullen geworden zijn.</u>

gebiedende wyke.

<u>word gij.</u>	<u>wordt gij.</u>
------------------	-------------------

Chantogende wyke.

tegenwoordige tyd.

<u>dat ik worde.</u>	<u>dat wij worden.</u>
<u>dat gij wordet.</u>	<u>dat gij wordet.</u>
<u>dat hy, of hy worde.</u>	<u>dat hy worden.</u>

onvolmaakt verledene tyd.

<u>dat ik werde, of wierde.</u>	<u>dat wij werden, of wierden.</u>
<u>dat gij werdet, of wierdet.</u>	<u>dat gij werdet of wierdet.</u>
<u>dat hy, of hy werde, of wierde.</u>	<u>dat hy werden, of wierden.</u>

Volmaakt verledene tyd.

<u>dat ik tijt geworden.</u>	<u>dat wij tijt geworden.</u>
<u>dat gij tijt geworden.</u>	<u>dat gij tijt geworden.</u>
<u>dat hy, of hy tijt geworden.</u>	<u>dat hy tijt geworden.</u>

meer dan volmaakt verledene tyd.

<u>dat ik ware geworden.</u>	<u>dat wij waren geworden.</u>
<u>dat gij waret geworden.</u>	<u>dat gij waret geworden.</u>

<u>dat hy, of hy ware geworden.</u>	<u>dat hy waren geworden.</u>
-------------------------------------	-------------------------------

Toekomende tyd.

<u>dat ik zoude worden.</u>	<u>dat wij zouden worden.</u>
<u>dat gij zoudet worden.</u>	<u>dat gij zoudet worden.</u>
<u>dat hy, of hy zoude worden.</u>	<u>dat hy zouden worden.</u>

Tweede toekomende tyd.

<u>dat ik zoude geworden zijn.</u>	<u>dat wij zouden geworden zijn.</u>
<u>dat gij zoudet geworden zijn.</u>	<u>dat gij zoudet geworden zijn.</u>
<u>dat hy, of hy zoude gewor,</u>	<u>dat hy zoude geworden zijn.</u>

den zijn.

§. 154. Na deze opgave van de verbeuging der hulpwoorden, zullen wij thans, in een paar voorbeelden, een gelijkloeyend namelijk en een ongelijkloeyend werkwoord, de verbeuging der overige werkwoorden, welke door middel dier hulpwoorden geschiedt, nader doen kennen. Tot het eerste voorbeeld zal het gelijkloeyende maken dienen.

(bedrijvende vorm.)

onbepaalde wyke.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toekomende tyd.
<u>maken.</u>	<u>gemaakt hebben.</u>	<u>zullen maken.</u>

Deelwoorden.

<u>makende.</u>	<u>gemaakt hebbende.</u>	<u>zullende maken.</u>
-----------------	--------------------------	------------------------

Chantogende wyke.

tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
<u>ik maak.</u>	<u>wij maken.</u>
<u>gij maakt.</u>	<u>gij maakt.</u>
<u>hy, of hy maakt.</u>	<u>hy maken</u>

onvolmaakt verledene tyd

ik maakte.

gij maaktet.

hy, of hy maakte.

volmaakt verledene tyd.

ik heb gemaakt.

gij hebt gemaakt.

hy, of hy heeft gemaakt.

meer dan volmaakt verledene tyd.

ik had gemaakt.

gij hadt gemaakt.

hy, of hy had gemaakt.

toekomende tyd.

ik zal maken.

gij zult maken.

hy, of hy zal maken.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gemaakt hebben.

gij zult gemaakt hebben.

hy, of hy zal gemaakt hebben.

gebiedende wyke.

maak gij.

Manvorigende wyke.

tegenwoordige tyd.

Dat ik make.

Dat gij maket.

Dat hy, of hy make.

onvolmaakt verledene tyd.

Dat ik maakte.

Dat gij maaktet.

Wij maakten.

gij maaktet.

hy maakten.

Wij hebben gemaakt.

gij hebt gemaakt.

hy hebben gemaakt.

Wij hadden gemaakt.

gij hadt gemaakt.

hy hadden gemaakt.

Wij zullen maken.

gij zult maken.

hy zullen maken.

Wij zullen gemaakt hebben.

gij zult gemaakt hebben.

hy zullen gemaakt heb, ben.

maakt gij.

Dat wij make.

Dat gij maket.

Dat hy make.

Dat wij maakten.

Dat gij maaktet.

Dat hy, of hy maakte.

Dat hy maakten.

volmaakt verledene tyd.

Dat ik hebbe gemaakt.

Dat gij hebbet gemaakt.

Dat hy, of hy hebbe gemaakt.

meer dan volmaakt verledene tyd.

Dat ik hadde gemaakt.

Dat gij haddet gemaakt.

Dat hy, of hy hadde gemaakt.

toekomende tyd.

Dat ik konde maken.

Dat gij konidet maken.

Dat hy, of hy konde maken.

Tweede toekomende tyd.

Dat ik konde gemaakt heb, ben.

Dat gij konidet gemaakt hebben.

Dat hy, of hy konde ge, maakt hebben.

(lydende vorm.)

onbepaalde wyke.

tegenw. tyd.

gemaakt worden.

verledene tyd.

gemaakt zijn, ge, worden, of geweest zijn.

toekomende tyd.

gemaakt zullen worden.

Deelwoorden.

gemaakt worden, de.

gemaakt zijnde, geworden, of ge, weest zijnde.

gemaakt zullen, de worden.

Antoonende wijze.

tegenwoordige tijd.

enkelvoud.

meervoud.

ik word gemaakt.

wij worden gemaakt.

gij wordt gemaakt.

gij wordt gemaakt.

hy, of ty wordt gemaakt.

hy worden gemaakt.

onvolmaakt verledene tijd

ik werd, of wierd gemaakt.

wij werden (wierden) gemaakt.

gij werdt (wierdt) gemaakt.

gij werdt (wierdt) gemaakt.

hy, of ty werd (wierd) ge-
maakt.

hy werden (wierden) ge-
maakt.

volmaakt verledene tijd.

ik ben gemaakt, ben ge-
maakt geworden, of
geweest.

wij zijn gemaakt, zijn ge-
maakt geworden, of ge-
weest.

gij zijt gemaakt, zijt ge-
maakt geworden, of
geweest.

gij zijt gemaakt, zijt ge-
maakt geworden, of ge-
weest.

hy, of ty is gemaakt, is
gemaakt geworden, of
geweest.

hy zijn gemaakt, zijn
gemaakt geworden, of
geweest.

meer dan volmaakt verledene tijd.

ik was gemaakt, was ge-
maakt geworden, of ge-
weest.

wij waren gemaakt, wa-
ren gemaakt geworden,
of geweest.

gij waart gemaakt, waart
gemaakt geworden, of
geweest.

gij waart gemaakt, waart
gemaakt geworden, of
geweest.

hy, of ty was gemaakt,
was gemaakt geworden,

hy waren gemaakt,
waren gemaakt gevor,

of geweest.

Den, of geweest.

toekomende tijd.

ik zal gemaakt worden.

wij zullen gemaakt worden.

gij zult gemaakt worden.

gij zult gemaakt worden.

hy, of ty zal gemaakt
worden.

hy zullen gemaakt worden.

Tweede toekomende tijd.

ik zal gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.

wij zullen gemaakt zijn,
genworden, of geweest zijn.

gij zult gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.

gij zult gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.

hy, of ty zal gemaakt zijn,
genworden, of geweest zijn.

hy zullen gemaakt zijn,
genworden, of geweest zijn.

gebiedende wijze.

word, of wees gij gemaakt.

wordt, zijt, of weest gij gemaakt.

Antwoegende wijze.

tegenwoordige tijd.

dat ik gemaakt worde.

dat wij gemaakt worden.

dat gij gemaakt wordet.

dat gij gemaakt wordet.

dat hy, of ty gemaakt worde.

dat hy gemaakt worden.

onvolmaakt verledene tijd.

dat ik gemaakt werde, of
wierde.

dat wij gemaakt werden,
of wierden.

dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.

dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.

dat hy, of ty gemaakt
werde, of wierde.

dat hy gemaakt werden,
of wierden.

volmaakt verledene tijd.

dat ik gemaakt zij, ge-
worden, of geweest zij.

dat wij gemaakt zijn, ge-
worden, of geweest zijn.

Dat gij gemaakt <u>zijt</u> , ge, worden, of <u>gemaakt zijt</u> .	Dat gij gemaakt <u>zijt</u> , ge, worden, of <u>gemaakt zijt</u> .
Dat hij, of zij gemaakt <u>zijn</u> , ge, worden, of <u>gemaakt zijn</u> .	Dat hij, of zij gemaakt <u>zijn</u> , ge, worden, of <u>gemaakt zijn</u> .

meer dan volmaakt verledene tijd.

Dat ik gemaakt <u>ware</u> , ge, worden, of <u>gemaakt ware</u> .	Dat wij gemaakt <u>waren</u> , ge, worden, of <u>gemaakt waren</u> .
Dat gij gemaakt <u>waret</u> , ge, worden, of <u>gemaakt waret</u> .	Dat gij gemaakt <u>waret</u> , ge, worden, of <u>gemaakt waret</u> .
Dat hij, of zij gemaakt <u>ware</u> , ge worden, of <u>gemaakt ware</u> .	Dat hij, of zij gemaakt <u>waren</u> , ge, worden, of <u>gemaakt waren</u> .

Toekomende tijd.

Dat ik gemaakt <u>koude worden</u> .	Dat wij gemaakt <u>kouden worden</u> .
Dat gij gemaakt <u>koudet worden</u> .	Dat gij gemaakt <u>koudet worden</u> .
Dat hij, of zij gemaakt <u>koude worden</u> .	Dat hij, of zij gemaakt <u>kouden worden</u> .

Tweede toekomende tijd.

Dat ik <u>koude gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .	Dat wij <u>kouden gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .
Dat gij <u>koudet gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .	Dat gij <u>koudet gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .
Dat hij, of zij <u>koude gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .	Dat hij, of zij <u>kouden gemaakt zijn</u> , ge worden, of <u>gemaakt zijn</u> .

§. 155. Nu volge, ter meerdere opheldering, nog een voorbeeld der verhooging van het ongelijk vloeiend werkwoord lezen, doch alleen in den bedrijven den vorm, wyl de lijdende gelezen worden geheel overeenkomt met dien der gelijkvloeiende.

onbepaalde wijze.
tegenw. tijd. | verledene tijd. | toekomende tijd.

<u>lezen</u> .	<u>gelezen hebben</u> .	<u>kunnen lezen</u> .
<u>lezende</u> .	<u>gelezen hebbende</u> .	<u>kunnende lezen</u> .

Wantsoonende wijze.
tegenwoordige tijd.

enkelvoud	meervoud.
ik <u>lees</u> .	wij <u>lezen</u> .
gij <u>leest</u> .	gij <u>leest</u> .
hij, of zij <u>leest</u> .	zij <u>lezen</u> .

onvolmaakt verledene tijd.

ik <u>las</u> .	wij <u>laken</u> .
gij <u>laast</u> .	gij <u>laapt</u> .
hij, of zij <u>las</u> .	zij <u>laxen</u> .

volmaakt verledene tijd.

ik <u>heb gelezen</u> .	wij <u>hebben gelezen</u> .
gij <u>hebt gelezen</u> .	gij <u>hebt gelezen</u> .
hij, of zij <u>heeft gelezen</u> .	zij <u>hebben gelezen</u> .

meer dan volmaakt verledene tijd.

ik <u>had gelezen</u> .	wij <u>hadden gelezen</u> .
gij <u>hadt gelezen</u> .	gij <u>hadt gelezen</u> .
hij, of zij <u>had gelezen</u> .	zij <u>hadden gelezen</u> .

toekomende tijd.

ik <u>zal lezen</u> .	wij <u>kunnen lezen</u> .
gij <u>zult lezen</u> .	gij <u>kunt lezen</u> .
hij, of zij <u>zal lezen</u> .	zij <u>kunnen lezen</u> .

Tweede toekomende tijd.

ik <u>zal gelezen hebben</u> .	wij <u>kunnen gelezen hebben</u> .
gij <u>zult gelezen hebben</u> .	gij <u>kunt gelezen hebben</u> .
hij, of zij <u>zal gelezen hebben</u> .	zij <u>kunnen gelezen hebben</u> .

gebiedende wijze.

lees gij.

leest gij.

Chansoegende wijze.
tegenwoordige tijd.

Dat ik leze.

Dat wij leken.

Dat gij lezet.

Dat gij lezet.

Dat hij, of zij leze.

Dat hij leken.

ontvolmaakt verledene tijd.

Dat ik laze.

Dat wij laken.

Dat gij laket.

Dat gij laket.

Dat hij, of zij laze.

Dat hij laken.

volmaakt verledene tijd.

Dat ik hebbe gelezen.

Dat wij hebben gelezen.

Dat gij hebt gelezen.

Dat gij hebt gelezen.

Dat hij, of zij hebbe gelezen.

Dat hij hebben gelezen.

meer dan volmaakt verledene tijd

Dat ik hadde gelezen.

Dat wij hadden gelezen.

Dat gij haddet gelezen.

Dat gij haddet gelezen.

Dat hij, of zij hadde gelezen.

Dat hij hadden gelezen.

toekomende tijd.

Dat ik koude lezen.

Dat wij kouden lezen.

Dat gij koudet lezen.

Dat gij koudet lezen.

Dat hij, of zij koude lezen.

Dat hij kouden lezen.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik koude gelezen hebben.

Dat wij kouden gelezen hebben.

Dat gij koudet gelezen hebben.

Dat gij koudet gelezen hebben.

Dat hij, of zij koude gelezen hebben.

Dat hij kouden gelezen hebben.

hebben

ben.

§. 156. De opgegevene voorbeelden van verwoeging zijn allen bedrijvende werkwoorden. De dusgenaamde wederkerige hebben, in hunne verwoeging,

niets bijzonders. Ook de onzijdige volgen geheel den trant der bedrijvende; alleen hebben sommige in den volmaakt, en meer dan volmaakt verledenen tijd, het hulpwoord zijn in plaats van dat van hebben, en komen dus, in dit opzigt, met de lijdende overeen. Ook de verwoeging der onpersoonlijke heeft niets, dat dezelve bijzonder onderscheidt, dan voor zoo verre zij den eersten en tweeden persoon niet voor zich aannemen. Van de onregelmatige werkwoorden hebben wij mede, voor ons bestek, reeds genoeg gezegd; het verdere moet uit het gebruik gekend worden.

6. Over de zamengestelde werkwoorden.

§. 157. De werkwoorden worden ook met andere woorden zamengesteld, en wel 1) met hulpstandige naamwoorden, als handhaven, raadplegen, enz.; 2) met bywoorden, als liepkoken, weerlichten; 3) met voorzetsels, als herinneren, ontvangen, aanspreken, byblijven, enz.

§. 158. De beide eerstgenoemde soorten van werkwoorden nemen in het verledene deelwoord ge, en in de onbepaalde wijze te voorop, als gehandhaafd, geliefkoosd, te handhaven, te liepkoken, enz., en lijdend, in den ontvolmaakt verledenen tijd, ik handhaafde, de liepkooosde, enz. De woorden hand, liep, enz. blijven dus altijd met de werkwoorden vereenigd; doch dit heeft niet altijd ten aankien der voorzetsels plaats, gelijk wij thans nog wat nader moeten aannemen.

§. 159. De met voorzetsels zamengestelde werk-

woorden, die, bij de uitspraak, den klemtoon op het zakelijke deel des werkwoords ontvangen, behouden hun voorzetsel steeds voor zich, als te beminnen, ontvangen, verheugen, ik beminde, ontving, verheugde, en. — Vandaar worden de genoemde en meer dergelijke voorzetsels onscheidbare geheeten.

S. 160. De met voorzetsel zamengestelde werkwoorden daarentegen, bij welke uitspraak de klemtoon op het voorzetsel valt, worden, in de verbeging, van hunne voorzetsels gescheiden, welke, uit dien hoofde, den naam van scheidbare dragen, als aan te spreken, aangesproken, ik sprak aan; bij te blyven, bijgebleven, ik bleef bij, en;

S. 161. Eindelijk moet hieromtrent nog aange-merkt worden, dat bij eenige met voorzetsel zamengestelde werkwoorden de klemtoon nu op het voorzetsel, dan op het werkwoord valt, en het voorzetsel, in het eerste geval, bij de verbeging van het werkwoord wordt afgescheiden, in het laatste, daarmede vereenigd blykt. Dus zegt men te ondergaan, ik onderga, onderging, heb ondergaan; en daarentegen, onder te gaan, ik ga onder, ging onder, ben ondergegaan. Hetzelfde verschil vertoont zich in te overwegen, ik overweeg, overwoog, heb overwogen; en over te wegen, ik weeg, woog over, heb overwogen; alsmede in onderhouden, en onderhouden; overleggen, en overleggen; overnemen, en overnemen, en vele andere. Het onderscheid van beteekenis in de opgegevene woorden is aanmerkelijk, als ondergaan, lijden, en ondergaan, te gronde gaan; overwegen, overpeinzen, en overwegen,

nog eens wegen, en.

H. Over de bywoorden.

S. 162. Thans tot de diingenaamde kleinere rede-deelen, die allen de onverbuigbaarheid gemeen hebben, overgaande, moeten wij, in de eerste plaats, van de bywoorden genagen. Deze naam dragen die woorden, welke dienen, om eenige omstandigheid, of een hoedanigheid van de werking, van het lijden of den toestand, of ook de nadere wijziging van een eigen-schap uit te drukken. Zij komen voornamelijk bij werkwoorden, en somwijlen ook bij byvoegelijke naamwoorden. Zie hier eenige voorbeelden: ik kwam gisteren van Haarlem. — hy heeft daar vele vrienden. — het kind is sterk gegroeid. — wij hebben eenere recht aangename wandeling gedaan.

S. 163. Men onderscheidt de bywoorden, naar het verschil van hunne beteekenis, in menigvuldige soorten, met name (om de voornaamste kortelyk op te geven), in bywoorden:

1. van plaats, als hier, daar, ginds, elders, ergens, nergens, en.
2. van tyd, als gisteren, heden, morgen, eertyd, van, meer, dagelyk, altyd, nu, dan, ooit, nooit, en.
3. van hoeveelheid, als veel, weinig, genoeg, en.
4. van hoedanigheid, als wel, kwaalyk, en.
5. van berestiging, als ja, geens, zekerlyk, en.
6. van ontkenning, als neen, niet, geensdins, en.
7. van twyfeling, als miffchien, mogelyk, en.
8. van orde, als eerst, daarna, toen, eindelyk, en.

9. van herhaling, als eens, dikwijls, steeds, doorgaans,
enk.

10. van afzondering, als alleen, bijzonderlijk, enk.

11. van verkameling, als kamen, terens, tegelijk, enk.

12. van aanwijzing, als zoo, dus, namelijk, enk.

13. van onderzaging, als hoe, waarom, enk.

§. 164. ook ten aanzien van kunnen onderscheiden. Eenige der, welke zijn oorspronkelijk, of zijn althans niet kennelijk van een ander woord afgeleid, als hier, daar, neen, zoo, dus, enk. Andere zijn, door achtervoeging van lijk, van bijvoegelyke of kelpstandige naamwoorden gevormd, als namelijk, wijsselyk, openlyk. Wederom andere zijn tweede naamwoorden, als vergeeft, dagelyk, links, rechts, enk. — vele zijn niet anders dan bijvoegelyke naamwoorden, die, bij een werkwoord, of ook bij een ander bijvoegelyk naamwoord geplaatst, den aard van bywoorden aannemen, als ik leef vrolijk; die man spreekt wyls, of betallig; eene snel stroomende rivier, enk. Andere bywoorden eindelijk zijn uit meer woorden zamengesteld, of ook verkorte uitdrukkingen, als eertyds, dikwijls, geenstens, mispchien. Misschien is verbaard uit magchien, en dit wederom bij verkorting voor t magchiën, gekhiën, of geschiepen, enk. Bij dit laatste moet nog aangemerkt worden, dat er verscheidene bevoordingen zijn, die, als bywoorden, gebruikt worden, by voorbeeld, ter eerste, of nieuws, van dag tot dag, enk.

§. 165. vele bywoorden hebben ook trappen van

vergrooting, als de vlieger gaat hooger dan gisteren, ken, karel heeft zich het wylt van allen gedragen.

I. over de voorzetsels.

§. 166. Om de betrekking tusschen twee kelpstandige naamwoorden, of ook tusschen een werkwoord en kelpstandig naamwoord aan te duiden, bedient men zich van woorden, die den naam van voorzetsel seld dragen omdat zij gemeenlyk voor de kelpstandige naamwoorden geplaatst worden. ook worden de voorzetsels in kaminstelling, zoo met kelpstandige en bijvoegelyke naamwoorden, als met werkwoorden, gebruikt. In het laatste geval zijn zij of scheid, baar, of onscheidbaar, gelijk uit het gekegde in §. 157, en volgende, reeds slykbaar werd.

§. 167. Om het gebruik der voorzetsels, ter aanduiding van onderscheidene betrekkingen, nader op te helderen, zullen wy hier eenige voorbeelden daarvan laten volgen. hy zette zijn hoed van het hoofd. — hy wierp het net in het water. — de veld, keer koos uit zijn legers de dapperste mannen. — hy maakte zich aan verraad schuldig. — de dicht, strikken van sondel zijn verkeren. — ik ga morgen naar de stad. — de betrekking van ouders tot hunne kinderen is eene der naadlypste en tederste.

§. 168. Het gebruik der voorzetsels, in kaminstelling met andere woorden, kan uit de volgende voorbeelden slyken. Het werkwoord komen en de daarvan afgeleide kelpstandige naamwoorden komt en koming worden zamengesteld met aan, in

aankomen, aankompt; met af, in afkomen, afkompt;
met be, in bekomen, bekompt, met her, in herkomen,
herkompt; met in, in inkomen, inkompt; met ont,
in ontkomen, ontkoming; met over, in overkomen,
overkompt. — ook in vele byvoegelijke naamwoor-
den laat zich een voorzetsel opmerken, als aange,
naam, bekwaam, onschuldig, verkiezelyk, entk.

§. 169. Ten aanzien der onscheidbare voorzetsels
merken wy nog aan, dat eenige, met volen nadruk,
dus mogen genoemd worden, omdat zy nimmer, dan
in samenstelling met andere woorden, voorkomen.
Hier toe behooren ant, be, ge, her, on, ont, rez en
wan, als antwoorden, bedenken, geleiden, herken,
nen, ongeloozig, ontkennen, vergeten, wanhopen.

§. 170. Wat eindelijk den naamval aangaat,
dien de scheidbare voorzetsels, by hunne plaatsing
voor zelfstandige naamwoorden, zegeren, daaromt,
zert leze men de Syntaxis der Nederduitsche
taal, door deze maatschappij uitgegeven, § 116.

K. over de voegwoorden.

§. 171. Om twee of meer voorwerpen of denke,
beelden, en bijzonder om de onderscheidene leden
van eenen zin, of ook geheele volkinnen met
elkander te verbinden, bedient men zich van een
aantal onverbuijgbare, en meestal kleinere woer-
den die, uit hoopde van dit hun gebruik, den naam
van voegwoorden dragen. De volgende voorbeelden
kunnen de natuur en het gebruik dixer woorden
eenigermate doen kennen. goede trouw, weldadig,

heid en godvrucht zijn het kenmerk van den
echten hollander. — Pieter wordt beloond, omdat
hy zijn pligt volbragt heeft. — god is de schepper,
opperheer en wetgever van den mensch. het is
derhalve de pligt van desen, deskelps bevelen op
te volgen.

§. 172. Men verdeelt de voegwoorden, naar
mate van hun verschillend gebruik, in onder,
scheidene soorten, waar van wy, ter meerdere
opheldering, de voornaamste kortelyk zullen op-
geven. Er zijn dan:

1. verhalende voegwoorden, als dat, hoe, entk.
2. reden gerende, als want, dertyl, omdat, naarde,
maal, entk.
3. oogmerk aanduidende, als opdat, ten einde,
entk.
4. bepluutende, als dan, derhalve, dien volgens,
entk.
5. byeenvoegende, als en, ook, nog, insgelyk,
daarenboven, entk.
6. scheidende, als noch, of, entk.
7. tegenstelling aanduidende, als maar, doch,
echter, nootans, evenwel, entk.
8. toegerende, als hoewel, schoon, hocheer, entk.
9. voorwaardelyke, als indien, zoo, ten ky, entk.
10. vragende, als of, hoe, entk.

L. over de tusphenworsels.

§. 173. Eindelijk zijn er woorden, die geene
voorwerpen of denkbeelden, maar alleen keke,

re aandoening of gemaarwording uitdrukken. Men noemt dezelve tusschenwerpsels, omdat zij veelal in het midden van eene zede geplaatst worden, hoewel zij ook aan het begin en het einde kunnen staan. Ter uitboeking van droefheid dienen ach! kelaas! — een mensch wordt uitgedrukt door och! — eene smeecking door ei! — blydschap door ha! heya! — verwondering door o! dat mede gebruikt wordt om met gevoel te spreken; — om versmading aan te duiden, bedient men zich van fy! foei! — om stil te houden van ho! hem! hul! — om te dreigen van wee!

§. 174. men brengt tot de klasse der tusschenwerpsels ook wel kekere uitdrukkingen, welke eene aandoening te kennen geven, als god gese! god verhoede! enz. Van deze kunnen niet, dan in een' keer ruimen en oneigenlyken kin, onder de tusschenwerpsels gerangschikt worden.

§. 175. Met meer recht betreft men tot deze klasse van woorden de koodanige, welke eene kin, nelyke gemaarwording, door kekere voorwerpen verwekt, uitdrukken, als pop, plax, krak, plomp, enz.

I III. HOOFDSTUK.

Over de Spelling.

A. Over de klinkers.

1. Over de spelling met enkele en dubbele klinkers.

§. 176. Zoo dikwerf eene lettergreep op een' medeklinker eindigt, moet men, ter uitdrukking van het lange vokaalgeluid, eene dubbele klinkletter schrijven, als daad, week, boos, vuur, ik vermaan, enz. Doch, wanneer de lettergreep niet door eenen medeklinker befloten wordt, is een enkele klinker, volgens den aard onzer taal, genoegzaam, om het lange vokaalgeluid aan te duiden. Men schryft derhalve in het meer, voer der genoemde woorden daen, weken, bozen, vuuren, ny vermanen, enz.

§. 177. Er sijn nogtans eenige gevallen, waar, in men, ook, zonder dat de lettergreep op een' medeklinker stuit, de vokaal behoort te verdubbelen. Dit geldt niet alleen omtrent sommige tusschklanken, als baai, graa, blaa en meer andere, welke in het eerste hoofdstuk reeds genoemd werden, maar heeft in het byzonder ook

zijn oprijgt op de hard-lange e en o, zoo als wij die mede te horen zees, in onderscheiding van de zacht-lange, leerden kennen. Dit onderscheid van klank, in den aard onzer tale gezond, en in de uitpraak van vele Nederlanders nog duidelyk op te merken, vordert ook eene onderscheidene spelling. Te dien einde moet men, op voorang van eene menigte der achtbaarste schryvers van vroegeren en lateren tijd, in woorden, die de hard-lange e en o hebben, de klinkletter altijd verduubbelen. Overeenkomstig hiermede schryfte men beenen, meervoud van been, keeren, meervoud van keer, leenen (te leen geven), in onderscheiding van lenen (leunen), boomen, meervoud van boom, koolen, meervoud van kool (een bekend gewas), in tegenstelling van kolen, meervoud van kool (ruis, kool, steenkool), enz.

X. over de wyze der vokaalverlenging.

§. 178. Oudtyds was men gewoon de klinker, met uitrondering der i, niet door verduubeling, maar door achtervoeging van e, en sommtylen ook van i te verlengen. Doch sedert lang zees heeft men begrepen, dat het voegelyker was, daartoe de herhaling van denzelfden klinker te gebruiken, en dus stroom, niet stroem, muis, niet miez of müiz, te schryven. Ten aankien van de a noytans hebben sommigen zich nog lang aan het oude gebruik gehouden, en dus daed, jaer, ik vermaen, enz. geschreven. Van er is geene

zedes, om de e meer tot verlengletter der a, dan van eenigen anderen klinker te gebruiken, en de gelykmatigheid koortel, als het gebruik der meeste achtbare schryvers, vordert derhalve, dat men daad, jaer, ik vermaen, enz. schryfte.

§. 179. ook in woorden, waarin verkorting plaats heeft, als daan voor daden, paan voor paden, vermaan voor vermaden, moet men zich van de verlenging der a door zich zelve, niet, gelyk sommigen, die daen, enz. schryven, door de e be dienen. Immers, zoo men hier de e wil behouden, moet men insgelyk doen, goen, voor doon, goon schryven, als die op gelyke wyze van dooden, goden verkort zijn. Doch dit laatste kouw met het sedert lang gevestigde gebruik geheel strijdig zijn; weshalve men ook daan, paan, enz. behoorst te schryven.

§. 180. Eten weinig, als in de voorgestelde gevallen, komt de ae in die te pas, waarin men dezelve voor eene soort van tweeklank wil doen gelden, als paerd, paerel, naerstig, naerels, zeft, naerdig, naerd, enz. Onae taal toch bezit geenen tweeklank ae; en de genoemde woorden moeten, naar mate van kunne afleiding, meest gewone uitspraak, of gebruik elykste schryfwyze, met eene lange e of a geschreven worden. Dit wordt voerels, als afkomstig van verzen, weten (zijn), het best met eene e geschreven. Paerd, paerel, naerstig, zeft, naerdig, naerd werden oudtyds, en worden ook nog wel eens peerd, perel, neerstig, zeftveer,

dig, meerd uitgesproken, doch de algemeenste uitspraak pleit voor de voorgestelde schrijfwijze met eene verlengde of dubbele a; weshalve men deze behoort te volgen.

§. 181. Het meer algemeene gebruik der verlengletter i is, sedert lang, uit de schrijftaal verbannen. In enkele woorden nogtans heeft men dezelfde nog langer of korter behouden, als in oiz in oizkaak, oizsprong, enz., waarvoor men echter thans algemeen oorzaak en oorsprong schrijft, in haar (hoofdhaar), keiz en meiz. Dan er is geene reden, waarom men niet al, thans haar en meer kon schrijven, gelijk de algemeene regel, om de vokalen door zich zelve te verlengen, vordert. Dezelde regel wil ook, dat men keez voor keiz schrijft; doch misschien is het, in dit woord, sommelen verkiezelyk, zich aan het oude gebruik te houden.

3. Over de onderscheiding van ei en ij, en het gebruik der j in het midden der woorden.

§. 182. De ei en ij, naar de tegenwoordige uitspraak schier eveneens klinkende, moeten in de spelling zorgvuldig onderscheiden worden. Bei, de klankteekenen toch zijn, in kunnen aard en oorsprong, keez wakenlyk onderscheiden, zoo als uit het te voren gezegde omtrent de eigenlyke natuur der ij genoeg blyklaar is. Ook zijn er vele woorden, die keez aanmerkelyk in beteekenis verschillen, naar mate zij met ei of ij

geschreeven worden, als leiden (doen gaan), en lyden (smart lyden); reiken (eene reis doen), en ryken (hooger worden), en meer andere

§. 183. Woorden, welke zakelyk deel op i eindigt, vereischen, by achtervoeging van den uitgang en, er, of eenigen anderen, die met eener klinker aansangt, eene verdubbeling der genoemde klinkletter door inlayching der j, welke niet anders dan eene verlengde i is. Dus schryft men leijen (een leijen dak), maaijen, bloeijen, enz., niet leien, maaien, bloeien, hoewel men anders, met eene enkele i, lei, maai of maait, bloei of bloeit, enz. schrijft.

B. Over de medeklinkers.

1. Over de verwantschape medeklinkers.

§. 184. Verwantschape medeklinkers worden de toodanige genoemd, welke, op gelijke wijze gevormd, onderling niet anders verschillen, dan door meerdere of mindere scherpte van uitspraak. Deze zijn:

b en p,

d en t,

g en ch,

v en f,

k en s,

van welke de voorste zach, de achterste hard of scherp zijn.

§. 185. De b en p worden in onze taal weinig vermengd, daar de b, algemeen, als

sluitletter is aangenomen, en ook bij het sluiten op een' harten medeklinker hare plaats behoudt. Alleen omtrent het woord ambt, door sommigen ampt geschreven, plagt eenig verschil van spelling plaats te hebben; doch de eerste schrijfwijze wordt thans vrij algemeen gevolgd.

§. 186. De d werd oudtijds te nacht gekeurd, om voor sluitletter te dienen, en daarom met de t verwisseld, als goet, voor goed, daat, voor daad, waarheit, voor waarheid, enz. Naderhand behield men wel in dergelyke woorden de d, doch plaatste achter dezelve de t, schryvende goedt, daadt, waarheidt, enz. Sedert lang echter heeft men te recht het een en ander laten vallen, en de d als sluitletter aangenomen in alle woorden, waar dezelve zich als wortelletter voor doet; men schryve dus goed, daad, waarheid, enz. De plaatsing van de t achter de d komt niet te pad, dan in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden persoon van den onvolmaakt verledene tijd der werkwoorden, die de d tot wortelletter hebben, als gij en hij bindt, wordt, en gij bondt, werdt.

§. 187. De verwisseling van d en t doet zich echter nog in enkele gevallen voor. Dus schryft men algemeen met, maar bij verlenging mede; zoo ook gebruikt men in abt de t, maar in abdij, abdijse de d: de schrijfwijze toch van abtdij, abt, dis, die men wel eens aantreft, is eene ware

misspelling. Desgelyks vordert het algemeene gebruik de t in antwoord, schoon het van ant afgeleide ander op de d rust.

§. 188. gelijk de d, zoo hield men oudtijds ook de g voor te nacht, om eene lettergreep te sluiten, of bij het sluiten op een' harten medeklinker gebruikt te worden. Men schreef dus dach, slach, dracht, klucht, enz., schoon het meer voud dagen en slagen, en de afleiding der laatste van dragen, klagen de g zou vereischen. Sedert lang echter is men vrij algemeen van deze gewoonte afgegaan, en heeft de g, waar dezelve zich bij verbinding, of in de afleiding vertoont, tot sluitletter, en bij het sluiten op een' harten medeklinker geberigd. Men volge dan dit gebruik, en schryve, overeenkomstig daarmede, dag, slag, dragt, klagt, enz. Doch, zoo dikwerf de g, om de genoemde redenen, niet duidelyk gevordert wordt, gebruikte men in de opgegevene gevallen de ch, als welke, om hare scherpte, aan de natuurlyke uitspraak beter beantwoordt.

§. 189. Ten aanzien der v en x eindelyk merken wij aan, dat het nagenoeg eenparige gebruik van vroegeren en lateren tijd dezelve te nacht gekeurd heeft, om tot sluitletter te dienen, of voor eenen harten medeklinker geplaatst te worden. Men schryve dus geef, neef, gij, hij leeft, alsmede glas, zaas, lees, gij, hij leeft, enz., op schoon men geren, neren, leren, glaken, zaken, leren zegt en schryft. Voorts zij omtrent de v

nog aangemerkt, dat dezelve, hoekeer hij ook, aan het begin eener lettergreep achter een' hards medeklinker komende, eenigermate naar de *f* overeenkomt, echter daarmede niet vermengd wordt. Men schryve dit ontrangen, ontronken, niet ontfangen, ontponken.

§. 190. De naauwkeurige onderscheiding der *z* en *s* is een volstrekt vereischte eener goede spelling. Sommigen echter is die onderscheiding, ding voor het niet zeer geopenend oor moeyelyk; weshalve men, tot dat einde, op den voorvang der netste schryvers zorgvuldig acht geven, of zich van eenig woordenboek voor de spelling bedienen moet. Een enkelen regel slechts kunnen wij hier voordragen, hierin bestaande, dat de uitgang sel, die zich in baksel, masksel, schepsel, en vele andere woorden voordoet, met de *s*, niet, gelijk wel eens geschiedt, met de *z* moet geschreven worden.

2. Over de verdubbeling der medeklinkers.

§. 191. Hetgene wij boven (§. 183.) omtrent de verdubbeling der *i* gezegd hebben, geldt insgeelyk omtrent de verdubbeling der *ch*, in de woorden lichaam, lagchen en meer dergelyke. Ja zelfs wordt dezelve zoo volstrekt gevorderd, dat zonder haar de woorden den vereischten klank missen. Immers la-chen, li-schaam beantwoorden eeren weinig aan de gebruikelijke uitspraak derer woorden met eene korte vokaal, als li-gen, bi-den, xi-ten aan die van liggen,

bidden, zitten zouden beantwoorden. Wat betreft de wijze van verdubbeling der medeklinkers in de genoemde woorden, het zou zeker eigenaardiger en met de gemene regelmaat overeenkomstiger zijn, dat men, met herhaling der *ch*, lachen, lichaam schreef; dan het gebruik heeft, waar, schynlyk om de dubbelvormigheid der *ch*, gewild, dat men de *g* tot verdubbeling van den klank voor dezelve zoude plaatsen; en hierin behoort men aan hetzelve te wille te zijn.

§. 192. Gelyk de verdubbeling van den medeklinker in de voorgestelde woorden volstrekt noodzake, lyk is, zoo is dezelve in andere, waarin hij wel eens gebruikt wordt, overtollig, ja ongerijmd. Dit laatste geldt omtrent lagch, voor lach, pogcht, voor pocht van pogchen, enz. Overtollig is mede de plaatsing der *g* voor de *ch* in huigchelen, juigchen, waarvoor men huichelen, juichen moet schryven, gelyk ook de herhaling der *s* in eispchen, herissen, schanspen, kanspen, kerissen, schorissen en meer dergelyke, waarvoor men beter eischen, herissen, schanspen, kanspen, kerissen, schorissen, enz. schryft. Dergelyk is eene enkele *s* genoegzaam in asem, bragem, wasom, deesem, bloesem, geesem, enz., eene enkele *f* in oepenen, triepelen. Eindelyk verdienen ook zij geene navolging, die in deelwoorden, op *d* of *t* eindigende, die letter bij de verbuiging verdubbelen, en dit gehaatte van haten, gemelode van melden, in plaats van gehate, gemelde schryven; welke laatste schryfwijze aan de uitspraak volkomen

wordt, en door het algemeene gebruik van vroeger, en en lateren tijd genettigd is.

C. Algemeene regelen voor de spelling.

1. Over de uitspraak, afleiding, het gebruik, en de welluidendheid.

§. 193. Het schrijven is niets anders, dan een schriftelijke nabootsing van de spraak of het gesprokene. Hieruit volgt, dat de uitspraak de eerste en natuurlijke grondregel der spelling is. Men kan echter niet de uitspraak in het algemeen, maar alleen een zuiverere en beschaafde uitspraak daarvoor erkennen. Dan, om de uitspraak zuiver te doen blijven, is het noodig, dat de afleiding zoowel naar, als de spelling regelen. Men moet dezelve, bij een gehuiverde en beschaafde uitspraak, tevens de afleiding voor zigtsover der spelling aannemen.

§. 194. Gelyk tot het denkbeeld eener zuiverere uitspraak behoort, dat daarbij alle klanken, die het wesen van een woord uitmaken, zoo veel mogelijk, onderscheiden en met het hun eigene geluid gehoord worden, zoo moet een goede spelling insgelyks al die klanken, met de hun eigene tekenen, naauwkeurig voor het gezigt afbeelden. Hiertoe is vooral het acht geven op de afleiding noodzakelyk, daar de uitspraak sommigen in naauwkeurigheid van aanwijzing te kort schiet. Zoo, by voorbeeld, maakt de uitspraak het niet op naauwkeurig kenbaar, dat in antwoorde, den onvolmaakt

verledenen tijd van antwoorden, eene dubbele d gevorderd wordt. Ook zijn er gevallen, waarin afleiding en uitspraak meer of min in strijd zijn, en de eerste boven de laatste moet gelden. Zoo ook, by voorbeeld, in dragt, klagt, magt de ch, van wege hare meerdere scherpte, aan de uitspraak betrouwen doen dan de g; doch de afleiding der genoemde woorden van dragen, klagen, mogen wil, dat men dezelve met eene g schryft.

§. 195. Men moet echter niet al te keer aan de afleiding vasthouden, maar in tegendeel daar, waar zorg voor duidelijkheid en vastheid der tale zulks veroorlooft, zich naar de algemeene uitspraak schikken. Dus volge men de laatste in het schrijven van thans, doorgaans, volgens, willens en wetens, enk., in plaats van thands, doorgaands, enk., gelyk de afleiding ook vorderen. Desgelyks schryft men, ter voldoening aan de uitspraak, anderdeels, eenigzins, schoon men eendeels, geenstins schryft, en late ook in oudtyds en eerstdaags de s, die de uitspraak verwerpt, achter de eerste lettergreep weg. Niet minder zij men der uitspraak te wille in de verwisseling van n in l, van g in k, welke zij doet hooren in middelbaar, middellandich, middelweg, enk., mitgaders in afkrankelyk, aanstanke, lyk, koninklyk en oorspronkelyk.

§. 196. Ook het gebruik, of, met andere woorden, die wyse van spreken en schrijven, welke door het grootste en geopenste gedeelte der natie eenparig wordt in acht genomen, heeft billykerwyse grooten

invloed op de spelling. Zoo zegt en schryft men algemeen dertien, veertien, in plaats van drietien, viertien, gelijk de afleiding zou vorderen. Zoo verkiest het gebruik nooddruft, voor nooddruyt, vroft (koude) voor vroft, schoon druft van derken, vroft van vielen afkomstig is. Men volge dan ook het gebruik in het schryven van besorderen, verschil, onverschillig, gebrekig, overtollig, inogelyks, weleer, lexenaar, enz., waarvoor sommigen, door eene te vergetrokkene zucht tot regelmatigheid en het volgen der afleiding, de geheel ongenome spelling van besor-
deren, verschiel, ontverschelig, gebrekig, overtallig, eens, gelyks, wyleer, lexenaar, enz. hebben willen invoeren.

§. 197. Een vierde hoofdregel der spelling gebiedt ook op de welliuidendheid, of op de gemakkelijckheid en aangenaomheid der uitspraak acht te geven. Dezelve heeft grooten invloed op ons taalgebruik, zoo ter weglating, als ter invoeging van eene letter, als blykt uit meest voor meerst, best voor betst, elders voor elbers, minder voor minner, boender voor boener van boenen, tweederlei, driederlei, enz. voor tweërlei, drieërlei, en vele anderen. Intusschen mag men haar getoeg niet willekeurig doen gelden, maar alleen voor zooverre de regelmaat en het achtbare taalgebruik zulks vorderen.

§. 198. Regelmaat en taalgebruik beide pleiten voor de invoeging van d in woorden, welke den uitgang er achter de t hebben, als diurder, hoorder, knarder, enz. — Daarentegen is die invoeging niet algemeen genettigd in woorden, welke denzelfden

uitgang er achter de l of n hebben, als feller, snel, ler, bediller, dinner, kleiner, schooner, enz. Men late derhalve in deze woorden de d weg, met uitzondering van die, waarin het gebruik hare inlasching stellig gebiedt, als boender, diender, minder, enz. Ook de t wordt dikwerf tot ondersteuning der uitspraak aangenomen, als in mynent, weg, uikentweg, allenthalve, enz., gelijk mede in bekentenis, erkentenis, gebeurtenis, enz.

§. 199. Geene invoeging echter tot besordering der welliuidendheid strekt zich verder uit dan die der zachte e. Men ontdekt dezelve in de woorden hinnelyk, willekeurig, enz., gelijk ook in alle of bijna alle (*), die op aar, ling, of nis uitgaan, als ambtenaar, hoerenaar, hoveling, vondeling, vreemdeling, geheugenis, gerangenis, enz. Dezelfde invoeging vertoont zich in de byvoegelyke naamwoorden, op lyk en loos uitgaande; waaromtrent wy echter, om de uitkonderingen, welke hier plaats hebben, eenige nadere bepalingen moeten opgeven.

§. 200. De inlasching van der zachte e wordt georderd:

1. in woorden, die met de l, of p op de l stuiten, als hebbelyk, hopeloos, enz.
2. in die, welke de d, of t voor de l hebben, als viendelyk, hartelyk, radeloos, enz.

(*) Van de woorden op ling namelyk nemen die, welke dien uitgang achter de t hebben, de zachte e niet aan, als heuvling, leerling, enz.

3. in die, waarin de f op de l stuit, als liepelyk, strappeloos, enk., met uitzondering van vergeelyk.
4. in die, welke met de g op de l stuiten, als be, driegelyk, genoegelyk, hoorgeloos, enk.
5. in die, waarin lyk op de tweeklanken aa, oo, of ui volgt, als praagelyk, verpreyelyk, liigelyk, enk.
6. in die, welke de k voor de l hebben, als gemak, kelyk, schrikkelyk, prakeloos, enk.
7. in die, waarin de l door de m wordt voorgaan, als namelyk, toomeloos, enk.
8. in die, waarin de n, als stuitende eene letter, greep met eene korte vokaal, de l vooropgaat, als minnelyk, tinneloos, enk.
9. in die, welke den uitgang lyk achter de s hebben, als genieselyk, nyffelyk, enk. Hieraan echter sijn geneeslyk en verkiezelyk uitgezonderd.
10. in die, waarin sch de l vooropgaat, als men, schelyk, vleeschelyk, enk.
11. in die, welke met de n op de l stuiten, als gruentlyk, vrouwelyk, trouweloos, enk.

S. 201. Daarentegen wordt de kache e niet ingewoed:

1. in woorden, die eene l voor den uitgang lyk of loos hebben, als jellyk, kielloos, enk.
2. in die, waarin de n, als slotletter van eene lange en sturende lettergreep, op de l stuit, als aankienlyk, pynlyk, gewoonlyk, enk.
3. in die, welke met eene v op de l stuiten, als gevaarlyk, stoorloos, enk.

2. over de onderscheiding van gelykkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden.

S. 202. Bij de voorgedragene algemeene regelen der spelling hebben sommigen nog een tyden wil, len roegen, hierin bestaande, dat men gelykkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, zoo veel mogelijk, door de spelling moet onderscheiden. Doch deze regel, welks opvolging slechts eene geringe, en grootstendeels ingebeelde aanwinst van duidelykheid zou geven, kan in de meeste gevallen geheel niet, en in de overige niet, dan door het volgen van geheel willekeurige bepalingen, worden in acht genomen. Hoe toch zal men de woorden arm (behoef, tig) en arm (deel van het menschelyk ligchaam); bleek (van kleur) en bleek (linnenbleek); boot (vrouwelyk toovsel) en boot (schuitje); enkel (van een) en enkel (van den voet); loof (bladeren) en loof (moede), en honderd andere, met mogelijkheid door de spelling onderscheiden? En wat betreft de door sommigen voorgestelde onderscheidingen van jagt (het bedryf van jagen) en jacht (een vaart, tuig); van agt (telwoord) en acht (in acht geven, enk.); van dagen (meersuid van dag) en daagen (werkwoord); van het leven en leeren (werkwoord) en meer dergelyke, dake sijn inderdaad loiter wil, lekeurig, als noch in de uitspraak, noch in de afleiding gegrond, en voor een gedeelte zelfs strydig met de beginselen eener goede spelling. Men late dit, om al het aangerorde, deren ro,

geb over het geheel, als ydel en onbetrouwbaar met
eene gekonde taalkunde, varen, en schryfte, in de aan,
gerberde voorbeelden, het tweederlei jagt met eene
g, als beide afkomstig van iagen; acht (telwoord)
en acht (in acht geten) beide met ch, ter voldoening
aan de uitspraak, daar de afleiding in geen der
beide woorden eene g vereischt; dagen (van dag)
en dagen (werkwoord), het leten en leven (werk
woord), enz. met eene enkele a en e, in overeen,
komt met de regelen, die wy boven omtrent de
vokaalverdubbeling hebben voorgedragen.

§ 203. In eenige gevallen intusschen heeft
het gebruik eene-grootstendeels willekeurige onder,
scheiding der spelling reeds zoo keur getettigd, dat
het dwaasheid zijn zou, zich daartegen te verzetten.
Hiertoe behooren licht (in tegenstelling van kwaad)
en licht (van de zon, enz.); hart (deel van het
menschelyk ligchaam) en hert (een bekend dier);
nog (verbindend voegwoord) en noch (ontkennend
voegwoord); dog (een hond) en doch (maar). De
laatste onderscheiding is tevens zoo in de uit,
spraak, als in de regelmaat der tale gegrond, welke
in het eerstgenoemde dog eene g vordert, om het
meeruidige doggen.

D. over de spelling van woorden, welke
uit andere talen ontleed zijn.

§ 204. Er is in onze taal, gelijk in alle ta,
len, een aantal woorden voorkomende, welke niet
oorspronkelyk tot dezelve behooren, maar, door

verschillende aanleidingen, uit andere talen daar,
in zijn overgenomen. Voor toekerre deze wor,
den, door langdurigheid en algemeenheid van ge,
bruik zoo in het schryven als spreken, der tolc
zijn ingelyfd, en in dezelve het burgerrecht verkre,
gen hebben, zijn hy meestal, om goede redenen, in
hunner spelling aan Nederduitsche woorden gelijk,
vormig gemaakt. Van dien aard, by voorbeeld, zijn
de woorden kerkor, kasteel, paleis, lantaarn, bisschop,
leek, kamer, tafel, tempel, wijn, klooster, troon, engel,
kanaal, diaken, predikant en honderd andere.

§ 205. Eenige woorden nochtan zijn er, mede
tot de genoemde klasse van in de taal ingelyfde
woorden behoorende, waaromtrent eenig verschil van
schryfwijze plaats heeft. Ik bedoel de woorden ka,
naal, koor, punt, kleur, karakter, klouze, singel,
seraf, profeet, troon, sceptor, kanselier, kantoor,
trionf, waarvoor men wel eens kanaal, choel,
pinct, koleur, karakter of character, clayze, cin,
gel, seraph, propheet, throon, sceptor of septer, can,
delier, comptoir, triumph vindt geschreven. Van
de eerste schryfwijze verdient verreweg de voorkeur,
daar de genoemde woorden, deert lang, ook in de
schryftaal algemeen zijn aangenomen, en verre
de meeste voor geene vermisseling met een oorspron,
kelyk Nederduitsch woord vatbaar zijn. Ook het
schryven van peniks voor phenit heeft geene kwa,
uigheid. Tusschen pilosoof of philosoof behreft
nauwelyks eene keuze gebran te worden, daar
wy hiervoor een eigen Nederduitsch woord, dat

van Wijlgeer namelijk, betitten.

§. 206. Er zijn echter eenige woorden van vreemde herkomst, welke het algemeene gebruik niet, of althans niet volkomen, als Nederduitsche wil geschreken hebben, niettegenstaande zij in onse taal het burgerrecht verkregen hebben. Hier, toe behooren cedel, ceder, cel, cement, cijfer, cijns, cipier, cirkel, citer, oceaan, cilinder, cimbaal, cip, zel, in welke alle het uitheemsche letterteeken C zijne plaats behoudt. In de drie laatste nogtans meenen wij, dat de Nederduitsche i met recht de plaats der Latijnsche y vervangt, daar het gebruik meer voor, dan tegen die verwisseling pleit. Het, welke is toepasselijk op nijm voor nijmf, van het Latijnsche nympha. Om gelijke reden ook wordt in citer achter de h weggelaten, welke zich in het Latijnsche cithara vertoont. Wat eindelijk de woorden chaos, christus en christenen betreft, waarvoor men wel eens kaos, kristus en kriste, nen geschreken vindt, men doet best, met daarin de ch te behouden.

§. 207. Ook eene middelklasse uitmakende tusschen woorden, uit andere talen in de onse in, gelijp, en eigenlijk geuegde vreemde woorden, kan men zulke woorden aanmerken, die, opschoon wel beaanaarlijk voor echt Nederduitsche te verwisselen, echter in den schryfstijl minder voorkomen, en hunne uitheemsche afkomst terstond aan den dag leggen. Van dien aard zijn apotheker, genie, commissaris, procureur, officier, request, qu,

tantie, advocaat, fiscaal en meer dergelyke, in welke de oorspronkelijke en van onse taaleigen afwijkende spelling behouden wordt. Wil men echter, met Wagenaar en anderen, in advocaat en fiscaal de Nederduitsche k de plaats der c doen vervangen, er is tegen die verwisseling weinig of geene kansigheid, schoon dezelve niet als noodzakelyk is aan te merken.

§. 208. Er blijft ons nog overig, iets omtrent de eigenlijk geuegde vreemde woorden in het midden te brengen. Deze zijn, of diergenaamde bastaard, woorden, of den Nederlanderen vreemde eigennamen. De eerste behoorden eigenlijk eene taal, zoo rijk in nadrukkelyke woorden, als de onse, nimmer te ontferren. Meent men echter zich daarvan, in een enkel geval, te moeten bedienen, zoo late men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, kunnen oorspronkelijken vorm, zoo veel mogelijk, behouden, en schryve, by voorbeeld, justitie, executie, ekempel, ent.

§. 209. Meer valt omtrent de vreemde eigennamen aan te merken. Ook in deze late men, onder eenige bepalingen, de oorspronkelijke spelling onveranderd, en schryve dier Cato, Cicero, Cyprus, Cyrius, ale, Kander, Kerkel, Rhodus, Timotheus, Horatius, ent.

Tot de bedoelde bepalingen behoort vooreerst het verwisselen van zulke samenvegingen van klanken, die aan onse taal geheel vreemd zijn, met eene Nederduitsche klankteekening, welke daaraan het naast bykomt. Zoo gebruike men voor de uitheemsche twee klanken ae en oe, in aegypte, Caesar, Judaea, Uro, Pis, phoebus, ent. de enkele e, en schryve dier egypte,

Cesar, judea, cretus, phobus, enz. onze taal
toch kent geen gemengden klank van ae, en onze
tweeklank oe wordt geheel anders uitgesproken dan
de uitheemsche. De ph, met onze f gelijkstaande,
worden daarentegen behouden in de woorden phobus,
phaeton, philippus, phrygië en meer dergelyke, om
dat dit klankteeken, hoewel mede niet tot onze taal
schoorende, echter door het gebruik in zyne waarde ge-
noeg bekend is. Doch in josep, filip gebruikte men
de f, omdat deze namen als inlandsche kunnen be-
houden worden. — Dergelyk behoude men de c,
die by de Latynen voor k geldt, in de onder ons wel
gemeentame, doch met een uitheemschen uitgang ge-
schrevene namen catharina, cornelia en jacobus,
alsmede in de oorspronkelyk Grieksche benamingen
codrus, corinthe, colosse, enz. Daarentegen vor-
deren de eerstgenoemde de k, wanneer men daar-
voor, met weglating van kunnen Latynschen uit-
gang, jacob, katrijn, enz. schryft.

S. 210. Eene tweede bepaling van den voorgestel-
den hoofdzegel gebiedt de weglating van zulke bybe-
selen, welke aan onze taal geheel vreemd sijn, als
van de h in de Hebreëusche woorden jehovah, selah,
waarvoor men jehosa, sela schryve. — Eene derde
bepaling eindelyk gedooft de verwisseling van onder-
ling verwant Rhapte letters, om daardoor de spelling
naauwkeuriger aan de uitspraak te doen beantwoor-
den. Dus verwissle men de L der Latynen, welke
by hen, ho voor den kachten, als scherpen klank, ge-
bruikt wordt, met onze kachte z in woorden, welke

den kachteren klank doen hooren, als in aktie, je,
rikkalem, jehuis, moxes en dergelyke. Men strek-
ke echter die verwisseling niet tot Romeinsche ei-
genamen uit, maar behoude daarin de L, als
Cesar, cesarea, enz.

S. 211. Ten laatste sijn omtrent de uitgangen
van vreemde eigennamen nog met een woord aan-
gemerkt, dat de kachte, met uitzondering van eenige
genoeg bekende namen van landen en steden,
doorgaans onveranderd blyven. Den dichteren
kan wel de vryheid niet betwist worden, om, naar
vereisch der maat, komeer, pindaar, admees, mi,
nerst, helcen, en dergelyken, voor komeus, pin,
arius, admetus, minerva, helena, enz. te schryven,
doch in ongebondene rede wordt die verwerping
niet geduld, en heeft geene plaats dan in langere
woorden, als quintiliaan, vespasiaan en weinige
andere.

梯也、世藏此書者、往往有之、然轉謄傳寫、皆非善本、學者不能爽慨於此、余頃購得舶來印本一冊、讀之、十年積疑、一旦冰釋、脫然覺非故吾、不忍秘之於帳中、獨自怡悅也、今捐貲印刷、以惠同好諸友、積如余之積疑、共省初學謄寫之勞、即其所以輔翼

國家太平之萬一、而仰答至治之厚澤也、

元保十一年庚子七月望陸與隈東態坂建蘭齋氏書於江都白山草堂

搖舟福原旦書

文庫8
B 212

元保十二戴翻刻

GRAMMATICA
OF
NEDERDUITSCH
SPRAAKKUNST.

和蘭文典前編

東韻

披零館藏

和蘭文典跋

方今

聖明在上，至治敷下，辨奴紅夷，莫不慕化爭貢也。乃如紅夷、蠹爾、極西之心，禮樂文物，雖莫足取者，至醫術、曆算、究理之說，則稍有可觀者，豈可束其書于高閣，而不輔翼太平之萬一邪？獨奈文字解行，言語蚊雷，讀者難之，然文章言語自有定法，不容支離滅裂，任意妄為，是以初學之士，先講明文典之書，及其既成熟，乃進入文章言語之壺，與則何書不可讀，何事不可解，蓋文典則進此學之階。

崇禎
國書

和蘭文曲紙尾